

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Jitka Baierová

**JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
PEDAGOGICKÁ FAKULTA**

A

**VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE
FAKULTA MANAGEMENTU V JINDŘICHOVĚ HRADCI**

Výchovný ústav jako jedna z alternativ náhradní péče

Autor: Jitka Baierová

Vedoucí práce: Ing. Renáta Matějů

Studijní program: Sociální pedagogika, specializace v pedagogice B7507

Datum odevzdání: 30. března 2009

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Název práce	Výchovný ústa jako jedna z alternativ náhradní péče
Zadání práce	Práce se zabývá výchovným ústavem jako jednou z alternativ náhradní péče, aktuální situací v rámci České republiky, bližším rozбором činnosti ústavů a jejich organizací. Praktická část je prováděna formou dotazníku ve VÚ, následuje analýza vnějšího prostředí. V závěrečné části je provedeno vyhodnocení s návrhy na další opatření ke zkvalitnění péče.
Jméno studenta	Jitka Baierová
Ročník	3.
Studijní program	B7507 Specializace v pedagogice
Obor	Sociální pedagogika
Vedoucí práce	Ing. Renáta Matějů
Katedra	Pedagogiky a psychologie
Termín zadání	30. března 2009

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Blatné dne 30.03.2009

podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucí bakalářské práce Ing. Renátě Matějů za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce.

Anotace:

Tato práce má za cíl poskytnout informaci o naplnění základní funkce výchovného ústavu jako místa poskytnutí náhradní rodinné péče. V úvodních kapitolách je detailně rozebrána ústavní a ochranná výchova v České republice, diskutovány jsou podmínky umístění, aktuální údaje a situace v rámci těchto zařízení. Dále jsou kapitoly věnovány detailnímu rozboru jednotlivých druhů zařízení ústavní a ochranné výchovy, jejich cílům, hlavním rozdílům a funkcím. Praktická část práce – anketa byla prováděna ve Výchovném ústavu Černovice, tento ústav je v práci rovněž krátce představen. Druhou polovinu práce tvoří praktická analýza zadaného dotazníku, jsou diskutovány výstupy z této ankety, naplnění základního zadání. V závěru jsou získané výsledky shrnuty v podobě výsledků SWOT analýzy, je rovněž prezentován návrh zlepšujících opatření.

Abstract:

This diploma dissertation deals with presumption that the educational institute is able to cover the family background in extenso. Very first chapters of this dissertation speak in detail of substitute enlightenment in Czech Republic, as for conditions of internation and current situation as well. Beside these aspects there is a short discussion on core aims and basic differences. Practical part of this thesis was carried out in Educational institute in Cernovice and its form is a questionnaire. The gained results of an analysis are elaborated in form of SWOT table. The closing part is devoted to improving measures.

OBSAH

I. ÚVOD	8
II. TEORETICKÁ ČÁST	11
1. Druhy zařízení a jejich specifikace.....	11
1.1. Náhradní výchovná péče.....	11
1.2. Ústavní a ochranná výchova.....	14
1.2.1. Diagnostický ústav.....	16
1.2.2. Dětský domov	18
1.2.3. Dětský domov se školou.....	19
1.2.4. Výchovný ústav	20
2. Bližší rozbor výchovného ústavu	21
2.1. Činnost VÚ	22
2.2. Mimoškolní činnost	26
2.3. Přijetí klienta.....	27
2.4. Organizace výchovně vzdělávací činnosti ve středisku.....	27
2.5. Odchod z výchovného ústavu, začlenění se do běžného života	28
III. PRAKTICKÁ ČÁST	29
3. Aplikovaný výzkum zaměřený na dostatečnost náhradní péče	29
4. Analýza dat	30
4.1. Zpracování odpovědí dotazníku	31
4.1.1. Uzavřené otázky	32
4.1.2. Otevřené otázky	33
5. SWOT.....	37
5.1. Analýza vnějšího prostřední výchovného ústavu	37
5.2. Analýza vnitřního prostředí výchovného ústavu	39
5.3. Tabulka SWOT.....	43
6. Shrnutí, náměty na možné zkvalitnění činnosti ústavu	44
6.1. Shrnutí prováděného výzkumu	44
6.1.1. Strengths; návrhy na zdůraznění silných stránek.....	45
6.1.2. Weaknesses; návrhy na potlačení slabých stránek	46
6.1.3. Opportunities; návrhy na využití příležitostí.....	47
6.1.4. Threats; návrhy na eliminaci hrozeb.....	48
7. Závěr	48
Použitá literatura.....	51
Přílohy	52

I. ÚVOD

Rodina byla a je chápána jako základní společenská jednotka, bez rozdílu k uvažované době, třídnímu zařazení, nebo druhu společnosti samotné. Vždy to byla rodina, která byla tvořena navzájem příbuznými jedinci kteří spolu udržovali určitý vztah, ať už za účelem výhod existenčních, ekonomických nebo výhod plynoucích z uskupení osob shodného původu a společenského postavení.

Rodina je možné charakterizovat jako podle jejích následujících funkcí:

- základní jednotka společnosti a je biologicky významná pro udržení lidstva,
- umožňuje péči o děti a jejich výchovu,
- je prvním závazným modelem společnosti, s nímž se dítě setkává a reprodukuje jako bytost společenská a kulturní,
- zprostředkovává tradice a vede dítě k uznávání svého hodnotového systému, orientuje programově jeho vstup do společnosti,
- je prostředím, v němž se dítě učí pravidlům mezilidského soužití a mravním zásadám na základě každodenního záměrného i bezděčného vzájemného působení všech členů rodiny (Hladílek, 1999, str.5).

Z výše uvedené citace je více než jasné, že rodina má nezastupitelnou roli ve formování lidské psychiky, přímo poznamenává celý vývoj lidského jedince uvažovaného jako *tabula rasa*. Do jisté míry je možné zde vidět podobnost s empirismem zastoupeným Johnem Lockem. Uvádí, že „nic není v rozumu, co předtím nebylo ve smyslech“. Tím se odvolává k základní myšlence empirismu, kdy veškeré poznání je odvozeno od smyslové zkušenosti. V kontextu této práce a vztahu vyvíjejícího se jedince a jeho rodiny je podle mého názoru tento směr použitelný.

Na tuto myšlenku samozřejmě bezprostředně navazuje funkce rodiny jako socializačního prostředku. „Primární funkce rodiny spočívá v tom, že již od narození ovlivňuje vývoj dítěte, vytváří citové vazby, které mají dlouhodobý vliv a zapisují se trvale do duševního života dítěte. Jedinec si s sebou do života

odnáší základní pojetí citů a modely chování jako své vlastní dispozice či sklony. Zprostředkující funkce rodiny spočívá také v tom, že v jejím společenství získává jedinec základní stupnici hodnot, jejichž prostřednictvím se připravuje na společenský život. Socializační funkce rodiny jsou velice široké. Rodina jednak zajišťuje uspokojování biologických potřeb dítěte, zajišťuje podmínky pro jeho zrání a růst, ale připravuje jej také na přijetí rolí a vzorů jednání. T tohoto základu se rozvíjí vědomě řízená výchova – utváření návyků, sebekontrola, učení, přijetí disciplinovaných forem jednání, očekávání, odměn či trestů apod. (Koťa, 2004, str. 38).

Takto uvedená definice se mi jeví jako zcela vyčerpávající, v podstatě shrnuje základní principy rodiny, její funkce a vyzdvihuje její nezastupitelnou roli ve správném vývoji jedince. Je jistě bez jakéhokoli sporu, že jedinec vyvíjející se bez rodinného zázemí, je určitým způsobem ošizen o vzorce chování poskytnuté mu prostředím- rodinou. Jedinec je samozřejmě vybaven jistými genetickými predispozicemi, které však v případě chybějící rodiny nemohou dotvářet plnohodnotný celek formující budoucího jedince. Zjednodušeně je možné takového jedince přirovnat ke knize v níž se nachází na každé stránce množství písmen, které však nejsou nijak řazeny do slov, ani do smysluplného rámce celého díla.

Z dostupných údajů (Statistika MŠMT, závěry platné pro rok 2000) je možné vyčíst, že v České republice je v současné době umístěno téměř 9000 dětí mimo svoji rodinu; jedná se zejména o děti které jsou umístěny v zařízeních pro výkon ústavní výchovy. Jak bude uvedeno dále, počty takto umístěných dětí se v průběhu posledních let nijak výrazně nemění. Situace je skutečně alarmující. Proč se nedaří vymanit z pozice, kdy statisticky patříme zmíněným výsledkem na nechvalná první místa mezi vyspělými zeměmi? Nedaří se ani meziročně znatelně zvýšit počet dětí jež najdou svoji novou rodinu v podobě adopce, nebo pěstounské péče. Je v odpovědi skrytá legislativní nedostatečnost, nebo jsou spíše nasnadě celkové koncepční chyby a organizační nedostatky? Je možné hledat

pomoc v integraci do EU a využívat tak nástroje účinné a platné na územích ostatních členských států?

V roce 2005 byly novelizovány zákony, které péči o takto umístěné děti rámcově ošetřují, jedná se zejména o Zákon o výkonu ústavní a ochranné výchovy, Zákon o sociálně právní ochraně dětí, Zákon o rodině a nově v roce 2007 vešel v platnost Zákon o sociálních službách. Stále ale existuje mnoho nedokonalostí, zejména v aplikaci zákonů do praxe. Tato často neřeší a nepomáhá s následnou integrací jedinců kteří prošli jednotlivými typy zařízení. Přitom výchova dítěte v dobře fungující rodině je nepochybně ten nejlepší způsob, jak předcházet jakýmkoliv pozdějším potížím, jež mohou ovlivnit vývoj dítěte, ať již fyzickým, duševním nebo sociálním. Když rodina neplní svou zodpovědnost vůči dítěti, je důležité, aby bylo nalezeno nové náhradní rodinné prostředí.

Cílem této mé bakalářské práce je nalezení odpovědi na otázku, zda výchovný ústav je schopný splnit poslání pro které byl zřízen, to znamená, zda která plní funkci náhradní rodinné výchovy.

Vycházíme-li z předpokladu, že tuto funkci plní, pak je mojí další otázkou ta, zda je možné na této náhradní péči něco změnit v zájmu jejího zkvalitnění. Je možné připravit internované jedince na samostatný život lépe? Je možné snížit práh který tvoří předěl mezi životem bez větších starostí a nutnosti samostatného úsudku v ústavu a životem bez přímé a každodenní podpory? Mým cílem je najít odpověď v obecné rovině, bez užšího zaměření na konkrétní výchovný ústav. Výchovný ústav Černovice v němž jsem prováděla dotazníkovou anketu mi sloužil pouze jako místo sběru dat. Pro potřeby této práce se stejně tak mohlo jednat o jakýkoli jiný ústav na území České republiky.

Ve své práci se proto zaměřím na rozbor jednotlivých typů zařízení náhradní rodinné péče. Důraz a hlubší popis s následnou analýzou provedu ve Středisku výchovné péče Černovice. Ráda bych svou prací přispěla ke zkvalitnění péče poskytované dětem jak v tomto konkrétním ústavu, tak také nabídla námět pro případnou další diskusi nad možností změny koncepce nebo organizace ústavní výchovy.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Druhy zařízení a jejich specifikace

1.1. Náhradní výchovná péče.

Definicí tohoto termínu je možné nalézt mnoho. Jako nejvýstižnější se jeví ta, která uvádí, že se jedná o druh péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině.

V posledních týdnech a měsících se v odborných kruzích i prostřednictvím médií široce diskutuje nutnost změny stávající podoby systému náhradní výchovy dětí v České republice. V krátké době po sobě bylo zveřejněno několik analýz, které potvrzují, že systém neplní stanovenou úlohu, tj. pečovat o děti, které z různých důvodů nemohou vyrůstat ve své původní rodině, a pomáhat těm, kteří se o tyto děti starají. Připomeňme především, že Česká republika je na prvním místě mezi vyspělými zeměmi podle počtu dětí žijících v zařízeních pro výkon ústavní výchovy na 1000 obyvatel. V současnosti žije v zařízeních pro výkon ústavní výchovy cca 9000 dětí a jejich počet se nijak významně nemění. Počet dětí, které se podaří umístit do náhradní rodinné výchovy (adopce, pěstounská péče) dokonce meziročně klesá.

Tab. č. 1. Počty internovaných dětí v rámci ČR

	2003	2004	2005	2006
Celkový počet dětí v zařízeních ústavní a ochranné výchovy*	9110	9461	9468	9132
Děti umístěné po pobytu v zařízení ústavní a ochranné výchovy do náhradní rodinné péče**	802	840	794	672
Z toho pěstounské péče	287	292	288	245

*Kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do 3 let věku, dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy, výchovné ústavy

**adopce, poručení, pěstounská péče

Zdroj: Ústav pro informace ve vzdělávání

Ústav zdravotnických informací a statistiky, zveřejněno v *Parlamentní zpravodaj*, 08.09.2008

System ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních je řešen v *Zákoně č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů*. Zákon v rámci úvodních ustanovení řeší v § 1 účel a působnost tohoto zákona. V ustanovení § 1 se uvádí, že školská zařízení určená pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy jsou zřizována zejména za účelem zajištění základních práv dítěte na výchovu a vzdělávání, respektující přitom ústavní principy a relevantní mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách. Takto zřizovaná zařízení se podílí na plném rozvoji dítěte, zejména jeho osobnosti a podporují jeho harmonický vývoj.

Podle ustanovení § 1, odst. 2 citovaného zákona je účelem zařízení „zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělání“ jak je vidět z uvedené citace, umístování dětí do zařízení je možné na základě rozhodnutí soudu. V souvislosti s tímto bych ráda na tomto místě uvedla případ který byl následně řešen v rámci kompetence veřejného ochránce práv pod spisovou značkou *VOP3561/2007*, kde v roce 2005 byly orgánem sociálně-právní ochrany dítěte na základě rozhodnutí děti svěřeny do předpěstounské péče s odkazem na špatné socioekonomické podmínky, přičemž na základě precedentního rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva je nepřijatelné odejmout děti fungující rodině s odůvodněním na špatné bytové podmínky. Shodný názor byl následně vyjádřen v uvedeném případě k návrh na předběžné opatření, kdy tento byl veřejným ochráncem práv shledán jako nedůvodný za překročení pravomoci orgánu sociálně právní ochrany dítěte.

Rozdělení školských zařízení určených k výkonu ústavní a ochranné výchovy je uvedeno v ustanovení § 2 odst. 1 citovaného zákona, kdy tyto jsou jmenovitě:

- a) *diagnostický ústav,*
- b) *dětský domov,*
- c) *dětský domov se školou,*
- d) *výchovný ústa.,*

Z odstavců následujících je pak možné vyčíst, že uvedená zařízení slouží zejména pro poskytování péče která je jinak poskytována rodiči, nebo jinými osobami, jimž bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, a to právě dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Zařízení poskytují péči také dětem u nichž bylo nařízeno předběžné opatření.

Dalším neméně důležitým ustanovením je ustanovení odst. 5 v němž je uvedeno, že výše jmenovaná zařízení poskytují péči též dětem které nejsou občany České republiky.

Vzhledem ke zvolenému tématu mé práce musím také zmínit, že podle odst. 7 je možné, aby zletilá nezaopatřená osoba po ukončení výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let, a to za podmínek sjednaných ve smlouvě mezi nezaopatřenou osobou a zařízením využívala plné přímé zaopatření. Tímto zaopatřením se myslí:

- a) *stravování, ubytování a ošacení,*
- b) *učební potřeby a pomůcky,*
- c) *úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělání,*
- d) *úhrada nákladů na zdravotní péči, léčiva a zdravotní prostředky, které nejsou hrazeny, ze zdravotního pojištění, pokud nebyla péče vyžádána osobami odpovědnými za výchovu,*
- e) *kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení,*
- f) *úhrada nákladů na dopravu do sídla školy.*

1.2. Ústavní a ochranná výchova

Dosud jsem se příliš nevěnovala detailnímu rozboru zákonných předpisů na základě kterých je jedinec umisťován do konkrétních zařízení jmenovaných výše.

Jak je již v názvu zákona č. 109/2002 Sb. uvedeno, je v ustanovení zákona řešena výchova ústavní a výchova ochranná. Pro potřeby této práce je podle mého názoru nezbytné tyto dva pojmy jasně oddělit a definovat je podrobněji.

Ústavní výchova je nařizována rozhodnutím soudu a to podle zákona o rodině (z.č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších úprav a novel). Znění § 46 uvedeného zákona říká, že *„jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc“*. Dále je tamtéž § uvedeno, že soud může nařídit ústavní výchovu v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Okamžitou pomocí se podle § 42 zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí rozumí zejména pomoc kterou vyžaduje dítě *„které se ocitlo bez jakékoli péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo ocitlo-li se dítě bez péče přiměřené jeho věku“*. Děti vyžadující okamžitou pomoc jsou umisťovány v zařízeních (§42, odst. 2 z.č. 359/1999 Sb.):

- a) *na základě rozhodnutí soudu,*
- b) *na základě žádosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností,*
- c) *na základě žádosti zákonného zástupce dítěte, nebo*
- d) *požádá-li o to dítě.*

Ústavní výchova je realizována vzhledem k věku dítěte ve zdravotnických a školských zařízeních. Ministerstvu vnitra podléhající jsou zejména *kojenecké ústavy, dětské domovy a dětská centra pro děti do 3 let věku*. Zařízení v podobě *ústavů sociální péče* podléhají Ministerstvu práce a sociální péče, Ministerstvo

školství, mládeže a sportu pak zřizuje *dětské domovy a dětské domovy se školou pro děti po 3. roce života* a dále *diagnostické a výchovné ústavy*. Je dobré zmínit, že ústavní výchova je realizována u dětí ve věku 3 let (možno i méně – dětská centra pro děti do 3 let věku) až 18 let věku, s výjimkou do 19 let věku.

Naproti tomu níže detailně popsaná výchova ochranná se realizuje u dětí od 15 do 18 let věku (výjimečně od 12 let věku).

Druhou z možných typů výchov je **výchova ochranná**. Jedná se specifický institut při kterém je tato uložena rozhodnutím soudu za podmínek specifikovaných v ustanovení § 21, odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže; jedná se v podstatě o jednu z možných ochranných opatření a „*jejich účelem je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými*“. Podle § 21, odst. 2 citovaného zákona je možné uložit ochrannou výchovu pouze podle tohoto zákona. V minulosti však byla ochranná výchova také předmětem ustanovení § 84 a 86 trestního zákona.

Citace ustanovení § 22, odst. 1 uvedeného zákona představuje soud jako orgán který může mladistvému uložit ochrannou výchovu pokud:“

- a) *o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,*
- b) *dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo*
- c) *prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení ústavní výchovy podle zákona o rodině“.*

Z pohledu citovaného zákona je vztah mezi ústavní výchovou a výchovou ochrannou řešen v § 23, odst. 1 „*Jestliže převýchova mladistvého pokročila do té míry, že lze očekávat, že i bez omezení, kterým je podroben během výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, avšak dosud nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena, může soud ochrannou výchovu přeměnit v ústavní výchovu“.*

O propuštění z ochranné výchovy, prodloužení doby jejího trvání nebo změně rozhoduje rovněž soud. Ve všech ustanoveních vycházejících ze Zákona č. 218/2003 Sb. je soudem myšlený zvláštní senát – soud pro mládež.

1.2.1. Diagnostický ústav

Diagnostický ústav je možné charakterizovat jako zařízení které zajišťuje zejména diagnostickou, výchovně vzdělávací a terapeutickou činnost. Tato činnost je prováděna za účelem vytvoření komplexního vyšetření a následného vypracování souhrnné diagnostické zprávy. Takto vypracovaná zpráva tvoří základ dokumentace s níž je dítě přemístěno do jiného zařízení, např. do jiného dětského domova, dětského domova se školou nebo do výchovného ústavu. Součástí zprávy je také program rozvoje osobnosti, legislativní ošetření postupu přemístění, resp. umístění (pravomocné rozhodnutí soudu), stejně jako školní dokumentace a návrh klasifikace za dobu umístění v diagnostickém ústavu. Zcela zjednodušeně je tedy možné říci, že diagnostický ústav je v podstatě vstupním zařízením

na škále zařízení plnících úlohu náhradní ústavní nebo ochranné výchovy.

Pobyt dítěte v ústavu se řídí ať už příslušnými ustanoveními zákona č. 109/2002 Sb., tak je také na základě tohoto zákona řešen vyhláškou, v tomto konkrétním případě se jedná o vyhlášku č. 438/2006.

Diagnostický ústav podléhající Ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy, má teritoriálně jasně vymezenou oblast působnosti. Jedná se o tzv. územní obvod v jehož rámci navrhuje po předchozím provedení zmíněných vyšetření potřebné změny v umístění dětí v jednotlivých zařízeních.

Podle údajů zveřejněných MŠMT je v současné době na území České republiky celkem 14 zařízení v podobě diagnostických ústavů, ať už se jedná o Dětské diagnostické ústavy, nebo o Diagnostické ústavy pro mládež.

Diagnostické ústavy v podobě DDÚ a DÚM, celkem se jedná o 14 zařízení s celkovou kapacitou 530 jedinců.

Dětský diagnostický ústav je zřizován pro jedince ve věku 3 - 15 let.

Diagnostický ústav pro mládež slouží pro jedince s věkovým rozpětím 15 – 18, v krajních případech až 19 let věku.

Prvotním úkolem diagnostického ústavu je „*vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností*“.(Zákon č. 109/2002, § 2, odst. 2, písm. a), jedná se tak o úkoly *diagnostické*, tak také:

Vzdělávací - zjišťuje se úroveň dosažených znalostí a stanovují se vzdělávací potřeby v zájmu rozvoje dítěte

Terapeutické - jedná se o činnosti které mají napomoci zlepšit chování dítěte a jeho postoj v sociálních vztazích

Výchovné a sociální - mají úzký vztah k osobnosti dítěte

Organizační - jedná se především o zhodnocení a následné umístění dítěte do konkrétního zařízení, úzká spolupráce s orgánem sociálně-právní ochrany

Koordinační – sladění postupů ostatních zařízení podílejících se na výchově v rámci konkrétního území

Diagnostický ústav primárně rozhoduje o přemístění dětí ve svém územním obvodu, to znamená pokud předává dítě do jiného zařízení náhradní výchovné péče, činní tak s odpovídajícím návrhem individuálního výchovného plánu (Kořa, 2004, str. 309), zejména ale v rámci své teritoriální působnosti. Je samozřejmě možné umístit dítě do jiného, než příslušného územně odpovídajícího zařízení, tomu ale předchází vzájemná domluva. Diagnostický ústav v tomto ohledu plní funkci správy informací o umístování dětí do zařízení náhradní výchovné péče, přičemž by měl evidovat pohyb dětí mezi jednotlivými zařízeními.

Proces přijímání, přemístování a předávání je řešen vnitřním řádem konkrétního zařízení. Neméně podstatnou informací je to, že diagnostické ústavy jsou děleny podle pohlaví dětí, resp. výchovné skupiny v těchto ústavech jsou děleny podle pohlaví nebo podle věku dítěte.

Návazným zařízením následujícím po diagnostickém ústavu jsou:

- Dětské domovy - pro děti bez závažných poruch chování.
- Dětské domovy se školou - pro děti do 15 let věku se závažnými poruchami chování, děti se soudem nařízenou ochrannou výchovou.
- Výchovné ústavy - pro děti se závažnými poruchami chování či ochrannou výchovou nad 15 let.

1.2.2. Dětský domov

Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, přičemž tyto děti nemají závažné poruchy chování. Na rozdíl od níže uvedeného zařízení Dětský domov se školou, děti umístěné v dětském domově navštěvují školy které nejsou součástí zařízení v němž jsou umístěny. Věkové rozpětí dětí umístěných do dětského domova je 3 až 18 let. Do dětského domova jsou přijímány také nezletilé matky se svými dětmi. Hlavním úkolem dětského domova jako zařízení náhradní výchovy je poskytovat výchovné, vzdělávací nebo sociální zázemí umístěným dětem.

Dětské domovy jsou členěny na základní organizační jednotky v podobě koedukovaných rodinných skupin dětí zpravidla různého věku i pohlaví. Struktura i denní režim a systém komunikace, včetně hospodaření se svěřenými prostředky, má za úkol přizpůsobit dětský domov co nejvíce zvyklostem běžné rodiny (Kořa, 2004, str. 310).

V současné době je v České republice zřízeno celkem 150 dětských domovů s kapacitou 5310 jedinců, což představuje průměr 35 dětí na jedno takové zařízení.

Téměř shodné je členění základních rodinných skupin v dětských domovech a dětských domovech se školou:

- dětský domov 6 - 8 dětí
- dětský domov se školou 5 - 8 dětí.

1.2.3. Dětský domov se školou

Dětské domovy se školou jsou zřizovány pro děti zpravidla od 6 do 15 let, to znamená do ukončení povinné školní docházky. V České republice je podle získaných údajů k roku 2008 zřízeno 29 dětských domovů se školou s internovanými 1030 dětmi.

Podle ustanovení § 13 je podle odst. 1 *účelem dětského domova se školou zajišťovat péči o děti:*

- a) s nařízenou ústavní výchovou*
- b) s uloženou ochrannou výchovou*
- c) jsou-li nezletilými matkami a splňují podmínky stanovené v písmenu a) nebo b) a jejich děti*

U dětí s nařízenou ústavní výchovou pak zákon ukládá předpoklad existence závažné poruchy chování, nebo přechodné nebo trvalé duševní poruchy vyžadující výchovně léčebnou péči.

Pokud není po ukončení povinné školní docházky, aby dítě navštěvovalo navazující střední školu mimo zařízení (zejména pro pokračující závažné poruchy chování), nebo též neuzavře-li dítě pracovní právní vztah, je přeřazeno do výchovného ústavu.

Činnosti dětského domova a také dětského domova se školou jsou vymezeny zejména zákonem č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších zákonů, zákonem ČNR č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství ve znění pozdějších zákonů a zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

U obou typů dětských domovů se jedná v podstatě o zařízení s celoročním nepřetržitým provozem určené pro děti s nařízenou ústavní výchovou, kde vychovatelé zodpovídají za pravidelnou domácí přípravu na školní vyučování,

náplň a realizaci zájmových, relaxačních a odpočinkových činností, vycházející z režimu dne, týdenního programu výchovně vzdělávací činnosti jednotlivých dětí a celoročního plánu činností. Ve své práci plně respektují individuální potřeby dítěte zakotvené v Programu rozvoje osobnosti dítěte.

1.2.4. Výchovný ústav

Pravidla pro umístění dítěte do výchovného ústavu jsou rozebrána v §§14 a 15, z.č. 109/2002 Sb. Podle těchto je možné umístit do výchovného ústavu dítě starší 15 let, pokud vykazuje závažné poruchy chování na základě kterých byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Děti jsou do výchovných ústavech umisťovány na základě důvodu k umístění, to znamená odděleně. Do výchovného ústavu je možné umístit i dítě starší 12 let a to pokud má uloženu ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy pro které nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně pak je možné do tohoto zařízení umístit dítě s nařízenou ústavní výchovu starší 12 let a to v případech zvláště závažných poruch chování. Vzhledem k závažnosti důvodů pro které je ústav zřizován, je v rámci tohoto zřízena také základní nebo speciální škola, případně může být jeho součástí také střední škola.

Stav k roku 2008 ukazuje, že ve výchovných ústavech v rámci České republiky je umístěno celkem 1426 dětí a to ve 34 zařízeních.

Základní organizační jednotkou v rámci ústavu je výchovná skupina, která sestává z dětí různého pohlaví i věku. V takové skupině může být nejméně 5 a nejvíce osm dětí; tento počet závisí zejména na mentálním nebo zdravotním postižení. Základním právním předpisem pro činnost výchovného ústavu je z.č. 109/2002 Sb. a na něj navazující vyhlášky které umožňují zřídit zvláštní typy výchovných ústavů.

Jedná se tak zejména o:

- výchovně léčebný ústav – ústav pro svěřence s drogovou závislostí,
- výchovný ústav pro svěřence s hyperaktivitou,
- výchovný ústav pro nezletilé matky s dětmi,
- výchovný ústav s ochrannou výchovnou péčí (Kořa, 2004, str. 311).

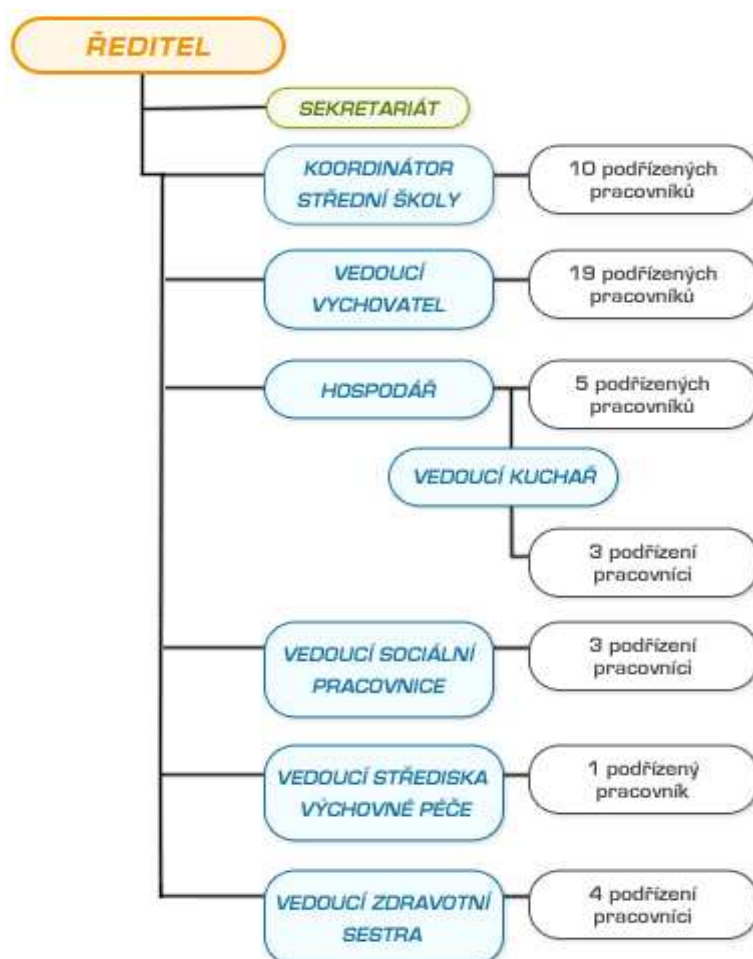
2. Bližší rozbor výchovného ústavu

Provoz výchovného ústavu se řídí zejména ustanoveními zákona č. 109/2002 Sb. a ustanoveními uvedenými ve vyhlášce č. 458/2005 Sb. upravující podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče. Na základě tohoto předpisu dochází k úpravě podrobností a organizaci výchovně vzdělávací péče ve výchovných ústavech, přičemž na základě tohoto dokumentu je vytvořen také vnitřní řád konkrétního střediska.

Pro účely mé bakalářské práce jsem zvolila Výchovný ústav Černovice, v něm integrované Středisko výchovné péče. Mimo popisovaného výchovného střediska se v rámci VÚ nachází také střední škola a školní jídelna.

Co se týká personálního obsazení je středisko vedeno ředitelem VÚ jež je také statutárním zástupcem zařízení. Dále je ve středisku jmenován etoped - vedoucí střediska, psycholog a sociální pracovnice. Vedoucí střediska odpovídá za chod pracoviště, rozdělování služeb, stanovování náplně práce jednotlivých zaměstnanců, spravuje inventář, zodpovídá za vytvoření a naplňování ročního plánu práce. Zaměstnanci jsou následně zodpovědní z dodržování náplně práce, pracovních a právních předpisů, bezpečnosti práce a dodržování práv dítěte. Zodpovědnost konkrétních zaměstnanců je stanovena úsekem na němž pracují. Na tomto úseku pak zodpovídá za svěřené klienty a dbá na dodržování vnitřního řádu střediska.

Organizační struktura VÚ Černovice

Zdroj: VÚ Černovice

2.1. Činnost VÚ

Výchovný ústav vzhledem ke svému zaměření a organizační struktuře je schopen nabídnout plnohodnotnou náhradu rodinné péče. S ohledem na vzdělávací funkci výchovného ústavu a přidruženou střední školu je na tomto místě vhodné detailněji rozebrat samotnou vzdělávací úlohu ústavu. Činnost ústavu je datována do roku 1958 kdy byl při Krajském dětském domově zřízen domov výchovy mládeže s úkolem zajišťovat převýchovu mravně narušených patnácti

a osmnáctiletých dívek. V průběhu vývoje tohoto zařízení byl vždy kladen důraz na spolupráci s mimoústavními zařízeními typu výrobních podniků, což zajišťovalo následné lepší začlenění dívek do společnosti. V roce 1974 byl ústav dokonce největším zařízením svého druhu v České republice. Od 80tých let je kladen zejména důraz na možný odklon od tradičního pojetí výchovného ústavu. „Volnější“ pojetí je možné chápat jako snaha o vytvoření přátelského prostředí uvnitř ústavu, možnost společného řešení nastalých problémů a také změněný systém hodnocení dívek.

Samotný VÚ je členěn na 6 výchovných skupin, z čehož jsou 3 vyčleněny jako oddělení nezletilých matek.

Členění na jednotlivé skupiny je následné:

- 3 skupiny těhotných a matek s dětmi,
- adaptačně-diagnostická skupina,
- výchovná skupina,
- výchovná skupina polovolná.

Skupiny těhotných a matek s dětmi

První skupina pro těhotné a matky s dětmi byla zřízena v roce 1992, další v roce 1996 a třetí v roce 2002. V těchto skupinách dnes žije celkem 24 matek s dětmi a těhotné dívky.

Adaptačně diagnostická skupina

Tato skupina je zřizována pro pobyt pro nově přijatých dívek. Cílem je bezproblémová adaptace na vnitřní prostředí, seznámení se s vnitřním řádem a chodem ústavu. Během této fáze dochází také k začlenění do kolektivu ostatních děvčat.

Výchovná skupina

Tato skupina je koncipovaná spíše jako volnočasová, v jejím rámci dochází ke společenskému začlenění dívek, probíhá zde také příprava na ostatní aktivity a příprava do školy.

Výchovná skupina polovolná

Děvčatům umístěným v rámci této skupiny je umožněno využívat nadstandardních možností v podobě polovolného režimu sestávajícího z prodloužené večerky, možných odjezdů na víkendy. Děvčata se mohou též účastnit společenských akcí ve městě.

Ke školnímu roku 2006/2007 byly v rámci VÚ a přidružené školy otevřeny vzdělávací obory:

- dvouletý učební obor s názvem *Výroba konfekce*
- dvouletý učební obor s názvem *Sadovnické a květinářské práce*

Mimo to, se mohou klienti ústavu specializovat na obory ruční práce, přípravě pokrmů a zahradnické práce, to vše v rámci praktické jednoleté školy. Rozdíl v obou výše uvedených možnostech je ten, že kratší jednoletá škola je zřizována zejména pro klienty s kratší dobou pobytu, zejména pro těhotné dívky a matky s dětmi. Vzdělávací obory jsou koncipovány pro 16 žáků v každém ze jmenovaných. Celková kapacita tedy činí 48 potencionálních žáků.

Učební obor *výroba konfekce* dává možnost vyučení ve dvouletém oboru a získání výučního listu. Žákyně 1. ročníku zvládají základy ručního a strojového šití, šijí záclony, povlečení, dětské oblečení, ve 2. ročníku složitější výrobky: pánské košile, pyžama, halenky, sukně. Učí se pracovat se stříhy. Dílny pro odborný výcvik jsou dobře technicky vybavené.

Obor *sadovnické a květinářské práce* je dvouletý zakončený závěrečnou zkouškou a získáním výučního listu. Odborný výcvik probíhá na ústavní zahradě. Přípravuje dívky v oblasti květinářství, okrasného zahradnictví a zelinářství. Pozornost se věnuje základní vazačské a aranžerské práci, přehledu o zahradnických strojích a zařízeních a osvojení základních pěstitelských technologií a materiálů. Absolvent je schopen po příslušné praxi vykonávat i náročnější práce hlavně v oblasti okrasného zahradnictví a zelinářství.

Praktická škola jednoletá I. ročník umožňuje vzdělávání především těhotným a matkám s dětmi. Důraz je kladen na výuku k péči o dítě, k rodičovství, vedení

domácnosti a vaření. Vzdělání je ukončeno závěrečnou zkouškou. Těhotným nebo matkám, které nemají splněnou povinnou školní docházku, toto umožňujeme e spolupráci s původní školou na základě vzdělávacího programu.

V souvislosti se jmenovanými obory je vhodné zmínit, že VÚ disponuje také dílnami pro odborný výcvik. V rámci areálu se nachází švadlenská dílna a dále prostory pro odborný výcvik sadovnictví a květinářství. K tomuto oboru vzdělání patří také možnost praktické výuky v nově zbudovaném skleníku nacházejícím se v rozlehlé zahradě.

Středisko výchovné péče bylo zřízeno správou regionálního školství MŠMT ČR a to s účinností rozhodnutí od 01.10.1995.

Činnost střediska je vymezena, mimo již zmiňovaných právních norem, také metodickým pokynem pod č.j.24049/2002-24- Organizace činnosti středisek výchovné péče. Středisko má ambulantní část která poskytuje klientům zejména preventivní, poradenskou, výchovně vzdělávací a reedukační a terapeutickou péči. Ve středisku bylo k roku 2007 evidováno celkem 173 klientů.

Činnost střediska se zaměřuje zejména na:

- pomoc a radu v obtížných životních situacích,
- preventivní péči v podobě zmírnění vlivu negativního výchovného prostředí,
- řeší rovněž naléhavé případy formou výjezdů pracovníků střediska,
- spolupráce se školami a školskými zařízeními,
- jsou realizovány rovněž osobní návštěvy ve středisku při kterých je možné absolvovat etopedické vyšetření, konzultace, terapeutické sezení.

„Cílem je zachytit první signály problémů či potíží v procesu psychického vývoje jedince, poskytnout radu, systematickou péči a tím předejít vážným problémům“ (materiál VÚ Černovice).

2.2. Mimoškolní činnost

Mimoškolní činnost v rámci VÚ je možné rozdělit na *Výchovně vzdělávací činnost*, *Kulturně vzdělávací činnost*, *Společenskou výchovu*, *Tělesnou a zdravotní výchovu* a *Estetickou a pracovní činnost*.

Výchovně vzdělávací činnost přináší možnost cílené přípravy na vyučování, zejména vytvářením návyků k pravidelnosti a systematičnosti při přípravě. Důraz je zde kladen zejména na aktuální témata jimž není možné v rámci výuky věnovat dostatečný prostor.

Účast v zájmových kroužcích, možnost návštěvy rozsáhlé knihovny, dostupnost informačních zdrojů, to jsou prostředky které je možné využívat v rámci *Kulturně vzdělávací činnosti*. Ze zájmových kroužků došlo průběhem času k profilaci na následující:

- batika, vyšívání
- vaření
- aerobic, sportovní hry
- tance, zpívání a divadelní program

Cílem pobytu dívek v ústavu je především náhrada přirozeného rodinného prostředí a příprava pro další společenský život. V zájmu zajištění tohoto cíle je kladený důraz na *Společenskou výchovu* ve formě simulace sociálních situací (hra, jiná zábavná forma). Tímto dochází cíleně k rozvoji sociální zralosti s potlačením často se vyskytující pasivity. Jsou voleny různé soutěže a hry.

Neméně důležitou roli spolu s psychickým rozvojem internovaných dívek hraje také rozvoj tělesný. Prostřednictvím programů *tělesného rozvoje* je zajištěn každodenní pobyt na čerstvém vzduchu, je tak podněcován směr vývoje ke zdravému životnímu stylu. Správným stravováním a volnočasovými aktivitami zaměřenými na pohyb dochází k naplnění vytyčeného cíle.

Estetická výchova je v ústavu zajišťována především výtvarnou a pracovní činností, vytvářením kladného vztahu k práci a manuálním aktivitám. Je zde

podporována aktivita, iniciativa a tvořivost- dochází k osvojování a vytváření estetických norem.

2.3. Přijetí klienta

Přijetí klienta do střediska začíná kontaktem samotného klienta, nebo jeho zákonného zástupce a udělením souhlasu s vyšetřením a vedením klienta ve středisku. Odborný pracovník střediska zpracuje návrh podle kterého je klient zařazen do vhodné terapeutické činnosti, nebo do výchovného programu. Rodiče klienta pak formou podpisu vyjadřují svůj souhlas s vypracovaným individuálním plánem. Tento individuální plán je vyhotoven s ohledem na rozvoj osobnosti a pozitivních vlastností klienta, kdy odborný pracovník vypracuje tento plán zejména s ohledem na konkrétní charakter klienta, jeho osobnostní rysy; jedná se tak v podstatě o případovou práci. Podstatou individuálního plánu je stanovení stručné diagnózy klienta a terapeutický záměr. Plnění plánu je průběžně vyhodnocováno a plán se podle potřeby také upravuje. Sociální pracovnice jejíž hlavním úkolem je zajistit spolupráci s příslušnými orgány a institucemi podílejícími se na výchově klienta je v pravidelném kontaktu se školou, se sociálním pracovníkem, nebo probačním úředníkem klientovi určeném. Při ukončení péče je vyhotovena závěrečná zpráva která shrnuje komentář vysvětlení a doporučení pro další vývoj klienta. Mimo to je možné ve zprávě najít rodinnou a osobní anamnézu, zprávu z vyšetření psychologa a etopeda.

2.4. Organizace výchovně vzdělávací činnosti ve středisku

Základní speciálně pedagogická diagnostická činnost je prováděna etopedem při vstupním pohovoru klienta. Na základě tohoto vyšetření je klient odeslán na diagnostické vyšetření k psychologovi. Veškerá následně prováděná činnost má charakter výchovně vzdělávací, to znamená, je zaměřená na rozvoj osobnosti s přihlédnutím a snahou o vyzdvižení pozitivních vlastností klienta. Po detailnějším poznání klienta je vytvořen individuální výchovný plán s nímž je

klient seznámen a on sám se podílí na jeho naplnění. Odborný pracovník tak při naplňování plánu spolupracuje s rodiči klienta, který je tak zařazen do krátkodobého, nebo dlouhodobého programu. Klientovi je v podstatě ušita na míru vhodná terapeutická činnost v podobě individuální, to znamená, že klient pracuje s psychologem, či etopedem v předem stanovených termínech konzultací; nebo rodinné, při které je do terapie zainteresována též rodina klienta.

2.5. Odchod z výchovného ústavu, začlenění se do běžného života

Je samozřejmé, že celý proces a rozpracovaný systém náhradní péče v ústavu směřuje k jednomu cíli, připravit internovaná děvčata na samostatný život po opuštění ústavu. Snaha o bezproblémovou integraci a následné vytvoření plnohodnotného života je tím mottem celého ústavu a všech vykonávaných činností.

Dívky opouští ústav ve věku 18-19 let, kdy již mají za sebou jednu z nejsložitějších etap osobního vývoje - dospívání. Naprostá většina dívek strávila v ústavu více než 3 roky. Během těchto let jim byly vštěpovány základní společenské a osobnostní morální vzorce, podle kterých by se mohly po opuštění ústavu řídit. Všichni odborní pracovníci se samozřejmě snaží odvádět co nejlépe svoji práci a umožnit tak dívkám co nejhladší a co možná nejméně problémový přechod do reálného života. Dívky jsou po dobu svého pobytu v ústavu vystavovány situacím jež je následně potkají v reálném životě.

III. PRAKTICKÁ ČÁST

3. Aplikovaný výzkum zaměřený na dostatečnost náhradní péče

Podle zjištěných statistických údajů (Gjuričová, Učitelství I/2009) se po opuštění ústavů všeho druhu (zde uváděné jako děti v institucionální péči) dopouští trestné činnosti plných 56 % dětí. Podle mého názoru je však nutné počítat s daleko větším skutečným podílem dětí. Takto uváděné údaje vychází pouze ze statistik objasněné trestné činnosti, to znamená, že minimálně plná ¼ trestných činů spáchaných dětmi se ve statisticky relevantních údajích neobjeví.

Mnohem více alarmující je ta skutečnost, že plných 38 % dětí, které neměly před a během umístění v institucionální péči zkušenost s trestnou činností, začalo trestné činnosti dopouštět až poté, co ji opustily (Gjuričová, Učitelství I/2009).

Cílem této mé bakalářské práce je nalezení odpovědi na otázku, zda výchovný ústav je schopný splnit poslání pro které byl zřízen, to znamená, zda plní funkci náhradní rodinné výchovy. V této souvislosti je možné najít skutečně celou řadu názorů a přehledu základních funkcí rodiny. V rámci této práce však použiji názor Parsonse (in Kraus, 2001, str. 79) který staví funkci prvotní socializace dětí a emocionálně psychologickou stabilizaci osobnosti dospělých jako dvě základní a v průběhu vývoje společnosti neměnné funkce.

Vycházíme-li z předpokladu, že tuto funkci plní, pak je mojí další otázkou ta, zda je možné na této náhradní péči něco změnit v zájmu jejího zkvalitnění. Je možné připravit internované jedince na samostatný život lépe? Je možné snížit práh který tvoří předěl mezi životem bez větších starostí a nutností samostatného úsudku v ústavu a životem bez přímé a každodenní podpory? Mým cílem je najít odpověď v obecné rovině, bez užšího zaměření na konkrétní výchovný ústav. Výchovný ústav Černovice v němž jsem prováděla dotazníkovou anketu mi sloužil pouze jako místo sběru dat. Pro potřeby této práce se stejně tak mohlo jednat o jakýkoli jiný ústav na území České republiky.

Pro svoji práci jsem zvolila dotazníkovou metodu výzkumu. Dívčkám byly anonymně rozdány dotazníky k doplnění. V rámci těchto dotazníků jsem se snažila získat maximum informací o:

- příčinách internace dívek v ústavu, věku kdy k internaci došlo
- rodinném zázemí dívek jako o jednom z faktorů možných příčin integrace
- pocitech při pobytu v ústavu, jak tento chápou
- o případných deprivacích, nedostacích a potřebách během pobytu v ústavu

Dotazník byl zcela anonymní, při jeho sestavování jsem se snažila o přiblížení možnosti sdělit zcela otevřeně své názory. Dotazník byl koncipován tak, že některé z otázek jsem volila jako otevřené a některé jako uzavřené, s maximem využití informací sdělených právě na položené otevřené otázky. Získané informace z dotazníku spolu s provedenou analýzou vnějšího prostředí (v rámci SWOT analýzy) uspořádám do v podobě SWOT tabulky.

4. Analýza dat

Vyhodnocení dotazníku probíhalo detailním zaznamenáváním odpovědí do předem připravených kolonek podle možných vzorů odpovědí, vždy s možností nezatřídění odpovědi do konkrétní skupiny odpovědí, případně s dodatkem. Vzhledem k volbě otázek, kdy tyto byly v naprosté většině voleny jako otevřené, vyvstává při jejich vyhodnocování problém v podobě získání samotného výstupu. Je možné odpovědi na otevřené otázky v zásadě vyhodnotit dvojím způsobem (Novotná, 2004, str. 45). Prvním je tzv. Kvalitativní zpracování, při kterém pracujeme přímo s textem výpovědi, nejvhodnější je proto všechny odpovědi přesně doslova opsat do jednoho dokumentu, kde s nimi můžeme relativně snadno pracovat, vyhledávat stejné výrazy, klíčové pojmy; nebo druhou možností je převedení textu výpovědi do řeči čísel. V tomto případě se jedná o kvantitativní výzkum.

Jak dále uvádí Novotná (Novotná, 2004, str.46) položit otevřené otázky znamená tedy vždy více práce; při závěrečné práci je tak možné vytěžít z výpovědi respondenta více, než v případě uzavřených otázek.

Při respektování charakteru otázek jsem se rozhodla pro jakousi kombinaci zpracování, kdy otevřené otázky budu zaznamenávat do souborů ve snaze využít klíčových pojmů v jednotlivých odpovědích, tyto budu následně vyhodnocovat, vždy po jedné otázce, a zaznamenávat do tabulky následně interpretované v grafické podobě.

Při vyhodnocování uzavřených otázek je vyhodnocení jasné, dojde k zápisu a sumarizaci odpovědí v tabulce a následně tuto převedu rovněž do grafické podoby.

Dotazník sestávající z celkových 14 otázek jsem sestavila tak, aby se jednalo o otázky pochopitelné, dotazovaným jedincům snadno srozumitelné. Dalším kritériem výběru otázek byla jejich vypovídající hodnota. Cíli mé práce byl proto podřízen i výběr otázek souvisejících s adaptací jedinců v ústavu, pobytu v něm a následné přípravě na samostatný život po opuštění ústavu.

Dotazník byl rozšířen v rámci ústavu, dotazovanými jedinci byly dívky v rámci všech skupin v ústavu. Od celkových 48 jedinců internovaných v ústavu jsem získala 37 kompletních dotazníků. Dotazník byl koncipován jako anonymní, dotazované dívky byly informovány o tom, že není bezpodmínečně nutné odpovídat na všechny zadané otázky.

4.1. Zpracování odpovědí dotazníku

Dotazník a jeho jednotlivé otázky budou rozděleny na uzavřené a otevřené. U uzavřených otázek je vyhodnocení provedeno v podobě zápisu do tabulky s udáním konkrétních možností odpovědí.

4.1.1. Uzavřené otázky

Otázka č. 1 – Od jakého věku jsem ve výchovném ústavu?

věk	Od 15 let	Od 16 let	Od 17 let	Jiné
	13	8	5	11

viz Graf č. 1, příloha

Otázka č. 3 – Pocházím z úplné rodiny?

ANO	NE
14	23

viz Graf č. 3, příloha

Na této otázce je patrné, že téměř 2/3 dotazovaných dívek pochází z neúplných rodin. Vliv neúplné rodiny na umístění do zařízení náhradní výchovy, zde konkrétně do VÚ je tedy zřejmý.

Otázka č. 4 - Jak se mi líbí ve výchovném ústavu?

Líbí	Nelíbí	Nevím
13	14	10

viz Graf č. 4, příloha

Podle získaných odpovědí usuzuji, že většina dívek bere svůj pobyt ve VÚ jako nutnost, realitu kterou není možné nijak změnit. Z toho vychází také poměrně velké procento neutrálních odpovědí.

Otázka č. 5 - Co mi pobyt ve výchovném ústavu přináší?

Sebejistotu	Chut' do života	Vzdělání	Ostatní
2	6	18	11

viz Graf č. 5, příloha

Tato otázka má přímou souvislost s otázkou č. 2, kde největší počet dívek napsalo jako jeden z důvodů proč se dostaly do VÚ školu - záškoláctví. Proto také většina dívek zaškrtnla odpověď za c) vzdělání, vystudování. Většina si je vědoma toho, že v reálném životě by asi žádnou školu nevystudovaly. U odpovědi za d) kdy byla dána možnost vyjádřit vlastní názor se žádná odpověď neopakovala. Některé

z odpovědí, které mě zaujaly jsou: střecha nad hlavou, volno, polepšení se, možnost postarat se o svého syna, poznání nových věcí.

~~~~~

Otázka č. 6 - Jak často se setkávám se svojí rodinou?

Jedenkrát za měsíc	Vícekrát za měsíc	Nepravidelně	Vůbec
12	2	8	15

viz Graf č. 6, příloha

Vyhodnocení této otázky je relativně jednoduché. Děvčata měla pouze možnost volby. Z odpovědí je jasné, že většině děvčat domov chybí, snaží se svoji rodinu navštěvovat. I přes to, že četnost návštěv doma není nijak vysoká, většina děvčat se domu těší – viz. odpověď na otázku č. 7 – 33 kladných odpovědí vs. 4 záporné.

4.1.2. Otevřené otázky

Otázka č. 2 – Proč jsem se do výchovného ústavu dostala?

Odpověď s vyznačením základního faktoru - jmenovatele odpovědi	Četnost odpovědi založená na společné základní příčině odpovědi
Útěky z domova	16
Trestná činnost	5
Drogy	10
Škola a záškoláctví	17
Rodina	5

viz Graf č. 2, příloha

Z výsledků této otázky usuzuji na to, že velká většina dívek pochází ze sociálně slabých rodin, nebo rodin neúplných. Rodin jejichž ekonomická situace není standardní. Útěkem od reality k přechodně snadnějšímu se snaží řešit nastalé problémy. Dívky nemají dobré zázemí a často se uchylují do společnosti svých vrstevníků se stejným osudem. Hranice k užívání drog, trestné činnosti se tak povážlivě ztenčuje.

~~~~~

Otázka č. 7 – Chybí mi rodina? Pokud ano, v čem?

Ano	Ne
33	4

viz Graf č. 7, příloha

Podle odpovědí je patrné, že naprosté většině dotazovaných rodina a její zázemí chybí, což svědčí o velkém vlivu, propojení s rodinou a soudržnosti. Je pravda, že kontakt s rodinou není nijak intenzivní, ale rodina jim podle odpovědí chybí. Zde by bylo na místě provést detailnější rozbor situace v ústavu, se zaměřením na hlubší poznání důvodů takovýchto odpovědí.

~~~~~

Otázka č. 8 – Co pro mě bylo nejsložitější při nástupu do výchovného ústavu?

Odloučení od rodiny	Přivyknout k pobytu v ústavu
17	14

viz Graf č. 8, příloha

Je logické, že odloučení od rodiny je silný zásah do dosavadního života jedince, stejně jako nutnost přizpůsobení se novému prostředí. Po internaci v ústavu tak nutně došlo ke změně rytmu každodenního života. Tato otázka úzce souvisí s otázkou č. 2 Proč jsem se do výchovného ústavu dostala. Zde je nejčastěji zmiňováno záškoláctví, útky z domova, to znamená snaha o nerespektování jakéhosi řádu, který je následně v ústavu opět nastolen.

~~~~~

Otázka č. 9 – Co mi ve výchovném ústavu chybí?

Rodina, přítel	Svoboda, vycházky	Kouření
32	16	4

viz Graf č. 9, příloha

U této odpovědi bych se zaměřila na odpověď rodina, přítel. Pod pojmem rodina převážná většina dívek napsala buď matka nebo přítel. Zde bych viděla velký problém ve vztahu dívek s otcí. Jakým způsobem probíhá vztah vychovatel - dívka? Opět zde vidím námět na další detailní analýzu. Dále dívkám ve VÚ chybí svoboda, vycházky. Nutnost podřídit se pevně stanovenému režimu berou dívky jako jednu z nevýhod.

Otázka č. 10 – Je možné něco zlepšit, upravit ke zkvalitnění pobytu ve výchovném ústavu?

Přístup k PC, mobil	Volnost	Kouření	Nic
3	3	6	11

viz Graf č. 10, příloha

Odpovědi dívek jsou pro mě trochu překvapivé. Nejvyšší četnost odpovědí NIC podle mého vypovídá o apatii dívek, o nezainteresovanosti a snaze cokoli změnit. Z ostatních odpovědí se v podstatě nedá nic usuzovat. O nechtu podílet se na případných změnách vypovídá i celkový počet odpovědí, kdy se k této otázce vyjádřily pouze 2/3 dívek.

Otázka č. 11 – Jaké budu mít vzpomínky na výchovný ústav po jeho opuštění?

Je to zkušenost	Na kamarádky	Dobré i špatné
4	13	6

viz Graf č. 11, příloha

Stejně jako u předchozí otázky, rovněž tady dívky odpovídaly pouze ze 2/3 celkového počtu. Podle mého názoru přijímají pobyt v ústavu pouze jako nutnost, neochotně, bez vlastní iniciativy cokoli změnit a přemýšlet v souvislostech - uvědomovat si realitu. Pouze 1/4 odpovědí je možné chápat jako pozitivní a to pouze ve vztahu k ostatním dívkám. Chybí navázání bližšího vztahu s vychovateli.

Otázka č. 12 – Jaké jsou vztahy ve výchovném ústavu mezi dívkami a pedagogickými pracovníky?

Dobré i špatné	Dobré s vychovateli	S holkami nic moc	Celkem dobré
9	8	12	14

viz Graf č. 12, příloha

Otázky č. 11 a 12 byly koncipovány tak aby ukázaly rozdíly mezi současnou pozicí dívek a pozicí po opuštění ústavu. Je zřejmé, že většina dívek nemá představu o budoucím životě, budoucnost po opuštění ústavu neřeší a pokud ano

nechce se vracet k pobytu ve VÚ. Děvčata jsou schopná komentovat současný stav. Hlubší zamyšlení se nad důvodem a smyslem jejich pobytu není.

~~~~~

Otázka č. 13 – Jsem schopná bez pomoci pedagogických pracovníků žít běžný život (hospodařit s vlastními finančními prostředky, starat se o rodinu, najít si práci)?

Ano	Postarám se o rodinu	Nevím, možná	Najdu si práci
26	3	11	3

viz Graf č. 13, příloha

Porovnáním odpovědí na předchozí otázky a otázku č. 13 jsem dospěla k názoru, že dívky nemají jasnou představu o tom, co je čeká po opuštění ústavu. Naprostá většina si je jistá, že život bez podpory zvládne, budoucnost si však představit neumí. Myslím si, že se na chvíli opuštění ústavu těší, jsou přesvědčeny, že je čeká nová výzva kterou „nějak zvládnou“, mentálně však na tuto změnu připraveny nejsou.

~~~~~

Otázka č. 14 – Z čeho mám největší obavu po opuštění ústavu?

Seberou mi dítě	Ztráta kamarádek, sebejistoty	Žádné obavy, vše budu zvládat	Nepřijme mě rodina	Nezvládnou to finančně	Dostala jsem vše pod noc	Práce, bydlení	Z toho co bude
3	6	4	2	3	2	4	5

viz Graf č. 14, příloha

Výstupem z této otázky je soubor faktorů které představují největší nejistotu v životě dívek po opuštění ústavu. Výčet těchto odpovědí u otázky, která je koncipovaná jako otevřená, představuje v podstatě jakousi odpověď na základní otázku položenou v úvodu aplikované části – je výchovný ústav schopný plnit základní funkce náhradní rodinné výchovy. Těmito funkcemi jsou **Prvotní socializace dětí a Emocionálně psychologická stabilizace osobností dospělých**. V rámci odpovědí na první uvedenou funkci je možné na základě provedeného výzkumu usuzovat, že k naplnění této funkce VÚ došlo. Dívky jsou v rámci svého

pobytu v ústavu vystavovány sociálním vlivům, ústav jim poskytuje v rámci své činnosti základní hodnotové a výkladové vzorce chování (viz. zejména odpovědi na otázky 12,13,14). Je beze sporu, že dívky v rámci svého pobytu ve VÚ přijímají aktivní role při společně prováděných činnostech. Dochází tak k rozvoji jejich osobností a upevnění úvahy o své vlastní osobě. Během vývoje tak dívky přijímají morální normy a hodnoty, dochází k interakci s ostatními dívkami a zejména vychovateli. Tím je jim dán prostor pro stabilizaci jejich osobnosti v rámci společnosti v její aktuální podobě.

5. SWOT

Samotnému zpracování SWOT analýzy bude předcházet detailní analýza vnějšího a také vnitřního prostředí výchovného ústavu. Je celkem jasné, že SWOT analýzu nelze v případě VÚ rozpracovat detailně tak jak tomu je například při zpracování projektu pro strategické řízení firem, pro něž je většina doporučení a strategických směrů dalšího vývoje primárně směřována. Výchovný ústav má zajisté svá specifika které je nutné při sestavování SWOT analýzy respektovat a řídit se jimi. Podle mého názoru ale SWOT analýza velice dobře poslouží jako možnost přehledně a jasně upravit různé faktory které se podílejí na celkové činnosti výchovného ústavu.

5.1. Analýza vnějšího prostřední výchovného ústavu

Metoda SLEPT

Social factors - Sociální faktory; tyto je podle mého názoru potřeba chápat zvláště s ohledem na:

- nové obory vzdělávání,
- užší spolupráce s výrobními podniky v okolí ústavů – možnost zaměstnání po opuštění ústavu,
- vyšší rozvodovost,
- vyšší počet nemanželských dětí,

- směřování společnosti ke konzumnímu stylu života ve kterém je jasná převaha nabídky nad poptávkou ústící ve snahu sociálně slabších rodin v dosažení „standardního stylu života“, přičemž dochází k prohlubování finanční a osobnostní krize a odcizování jednotlivých členů rodiny,
- malý zájem společnosti na řešení problému prohlubující se sociální krize,
- slabá sociální podpora ze strany obcí a měst v podobě bytů pro sociálně slabší.

Legal and Political factors - legislativní a politické faktory:

- školské reformy,
- změna trestního zákoníku,
- snaha o krácení výše dávek – úspory v sociálním systému,
- nutnost přímé spolupráce mezi jednotlivými orgány péče o dítě a institucemi náhradní výchovy,
- podpora sociální integrace sociálně slabých jedinců, možnost kombinace s fondy EU, resp. Společných regionálních operačních programů – SROP (obdobu zvýhodnění při zaměstnání tělesně postižených).

Economical factors – Ekonomické faktory:

- vzrůstající nezaměstnanost,
- zhoršení ekonomické situace obyvatel ČR v důsledku světové finanční krize,
- změna postojů ve vnímání lidí se středním vzděláním, případně výučním listem,
- změna sociální politiky státu, snaha o redukci vyplácených sociálních dávek, přiosvětlení situace a posuzování sociálně potřebných.

Technological factors – Technologické faktory; výchovným ústavem.

- nové technologie používané ať v pedagogice, nebo v životě obecně (pc...)

Opportunities, Příležitosti:

Jako jednoznačné příležitosti vidím možnost užší spolupráce s výrobními podniky v okolí zařízení poskytujících náhradní výchovu (dále vedeny jako zařízení), s tím spojenou návaznost v podobě zřizování učebních oborů. V legislativní rovině by podle mého názoru mohla do značné míry pomoci reforma školství, zejména část týkající se zařízení náhradní výchovy. Další z možností je využití podpory v podobě operačních programů při EU.

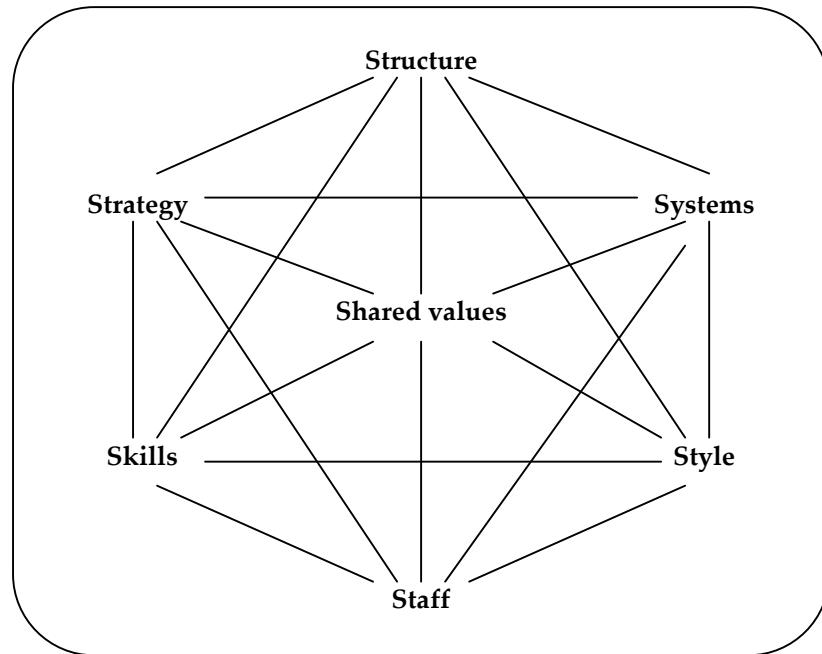
Threats, Hrozby:

Mezi hrozbami je nutné zmínit zejména měnící se životní styl, kdy převahuje ryze konzumní chování společnosti nesoucí s sebou problémy v podobě rozvrácených rodin, prohlubování sociální nedostatečnosti a sociálních problémů. Tomuto nepřispívá ani zvyšující se nezáměr o řešení sociální situace a prohlubování ekonomických a sociálních úrovní obyvatelstva. Zejména česká ekonomická situace kopírující celosvětovou krizi se odrazí na změnách sociálního systému, kdy dojde zřejmě ke krácení sociálních dávek a tím k prohlubování problémů. Nutné změny v technologickém sektoru se odrazí na náhradní péči s delším časovým odstupem.

5.2. Analýza vnitřního prostředí výchovného ústavu

V současné praxi je možné sledovat mnoho různých postupů a metod při rozpracování analýzy vnitřního prostředí firmy. Většina těchto metod je však většinou použitelná pouze v řadě podniků výrobního charakteru. V takovém případě se jedná o zohlednění metod technologického vývoje či úspěšného zhodnocení ve využití materiálových vstupů. Tyto metody by se samozřejmě po určité adaptaci nechaly použít i na případ výchovného ústavu, ovšem podle mého názoru bude jednodušší zvolit metodu přímo aplikovatelnou přímo, bez nutnosti rozsáhlých změn. Jako vhodná metoda se mi jeví *Model „7S“* rozpracovaný firmou poradenskou firmou McKinsey. Podle tohoto modelu je nutné odhalení rozhodujících faktorů podmiňujících úspěch (Keřkovský, 2003, str. 90). Základní model je možné graficky znázornit následovně:

Model “7 S“

Legenda:

Převzato z Keřkovský, Strategické řízení, teorie pro praxi, C.H.Beck, 2003

Strategy - strategie

Structure - struktura

Systems - systémy řízení

Style - styl manažerské práce

Staff - spolupracovníci

Skills - schopnosti

Shared values - sdílené hodnoty

V rámci výše uvedeného modelu je nutné provést bližší rozbor jednotlivých částí modelu s podrobnějším vysvětlení možnosti ovlivnění celkového systému náhradní výchovy. Předem uvádím, že rozbor uvádím jen z hlediska úplnosti analýzy, kdy dříve zmiňovaný vnější aspekt je nutné doplnit také o vnitřní faktory. Vnitřní faktory budu proto dále rozebírat pouze v obecné rovině.

Strukturou v rámci mé analýzy je možné chápat celkové zapojení výchovného ústavu do systému náhradní péče a jeho propojenost s ostatními zařízeními. Začlenění ústavu do systému je podřízena také jeho vnitřní struktura se svým systémem podřízenosti a přenosu informací v rámci ústavu, následně v rámci systému. Na toto úzce navazuje **system řízení** používaný v ústavu. Zde jde především o rozdělení řídicích a kontrolních funkcí, následovaných funkcemi výkonnými. Oba tyto aspekty není možné výrazně měnit jsou dány celkovým systémem náhradní výchovy a jejich podstatné ovlivnění je téměř mimo diskusi.

Styl manažerské práce je možné chápat jako systém řízení denní rutinní činnosti ústavu a je částí jež je možné ovlivnit personální obsazeností, kvalitou personálu a jeho přístupem k činnosti samotné. Chtěla bych uvést, že téměř v každé organizaci se vyskytují větší či menší rozdíly mezi formální stránkou systému řízení (vnitřní řád) a praktickým řízením. Je to také jedna z věcí kterou je možné ovlivnit.

Jako **Spolupracovníci** jsou zde vedeni všichni zaměstnanci ústavu, jejich funkce v rámci ústavu, jejich vztahy, motivace a chování vůči klientovi (v tomto případě vůči internovaným dívkám) a vůči rodinným příslušníkům, nebo vedení. V tomto ohledu je nutné zmínit systém dalšího zvyšování kvalifikace, systém odměňování v rámci ústavu, motivační faktory a na druhé straně také loajalitu zaměstnance.

Schopnosti velmi úzce souvisí s předchozím bodem, kdy tyto jsou souhrnem kvalifikace pracovníků a také jejich vzájemné vztahy. Vzájemnými vztahy je možné prohloubit ale také snížit kvalitu personálu a jeho výkonnost.

Sdílené hodnoty je možné chápat jako snahu pracovníků pochopit účel a cíl výchovného ústavu a následnou snahu o naplnění tohoto základního poslání ústavu. Sdílené hodnoty, stejně jako schopnosti a spolupracovníci samotní jsou představují dílky výše uvedeného modelu které je možné ovlivnit výběrem, motivací a spoluprací uvnitř ústavu.

Vzhledem k tomu, že jsem neprováděla detailně analýzu vnitřního prostředí Výchovného ústavu Černovice (podle modelu 7S), což ostatně nebylo ani mým záměrem, omezím se v souhrnu silných a slabých stránek pouze na výstupy z prováděného dotazníkového výzkumu. Pokud bych chtěla provádět kompletní analýzu konkrétního ústavu, byly by výstupy v podobě provedeného 7S modelu nezbytné. Tento jsem však uvedla pouze pro úplnost a smysluplnost používaného postupu. Podle mého názoru, pro potřeby této práce a jejího zaměření jsou výstupy dotazníků plně dostačující.

Strengths, Silné stránky:

Silné stránky souvisí zejména s jakýmsi monopolním postavením z hlediska teritoriálního. Rozmístění ústavů v rámci republiky dovoluje vyloučit jakoukoli konkurenci, což s sebou přináší jistotu vložené investice v podobě lidského i materiálního zabezpečení. To všechno přispívá k lepší pozici pro spolupráci s MŠMT, spolupráci s dalšími výchovnými ústavu a spolupracujícími institucemi. Rovněž z pohledu pracovníků je nesporně silnou stránkou absence nejistoty zaměstnání, konkurence, nedostatku výrobních prostředků – v podobě internovaných dívek. Jako výstup z dotazníku bych do této kategorie uvedla zejména uvědomění si dívek možnosti získat vzdělání, podporu a zázemí. Některé z dívek si uvědomují, že VÚ je lepší možnost nastartovat svůj život pro budoucnost.

Weaknesses, Slabé stránky:

Jako slabé stránky je možné vidět bezesporu materiálové a technické zabezpečení a vybavení ústavu. Stejně jako pedagogická kvalifikace vychovatelů a odborných pracovníků. Je nutné se nadále zaměřovat na zdokonalování a prohlubování péče o internované dívky. Stejně jako dochází ke změnám společnosti v jejích sociálních aspektech, je nutné aby změny uvnitř ústavu tyto změny kopírovaly. Slabší činnost pro připoutání dívek k aktivitám v rámci ústavu, malá zainteresovanost v další vývoj pobytu, resp. vývoje v ústavu. Jako slabší stránka se mi jeví také malé množství vychovatelů mužů. Dívky jako jeden z důvodů

útěků uvádí rozpory s otcem. Je nutné se na tento faktor zaměřit a snažit se situaci zlepšit.

Analýza vnitřního prostředí je zaměřena zejména na získání silných (Strengths) a slabých stránek (Weaknesses) v prováděné SWOT analýze. Spolu s výstupy v podobě komentáře k prováděnému 7S modelu použiji v rámci následující SWOT tabulce výstupy z prováděné praktické části – dotazníku.

Analýza vnějšího prostředí přináší odpovědi zejména na faktory Hrozeb (Threats) a příležitostí (Opportunities).

5.3. Tabulka SWOT

Strengths	Weaknesses
<ul style="list-style-type: none"> - „teritoriální monopol“ - jistota zaměstnání- perspektiva pro zaměstnance - možnost výběru - částečně dané know-how v podobě platných zákonů a vyhlášek - respektování postavení VÚ v rámci školských zařízení - přínos v podobě umožnění chybějícího vzdělání - umožnění častého styku s rodinou, (pokud je zájem z druhé strany) - eliminace rizikových faktorů předcházejících nástupu do ústavu 	<ul style="list-style-type: none"> - materiálové a technické vybavení odvislé zejména od vyčleněných finančních prostředků MŠMT - malé zastoupení vychovatelů mužů – nutnost vytvoření chybějícího pouta - snaha o větší zainteresovanost dívek na pobytu, prohloubení vztahů - absence stabilní a přátelské atmosféry - nutnost vyššího zapojení internovaných do vnitřního dění ústavu - prohloubení a zlepšení přípravy na pobyt v reálném světě(bez podpory)

Opportunities	Threats
<ul style="list-style-type: none"> - případná reforma školství respektující současné problémy - možnost spolupráce s okolními výrobními podniky- zařazení dívek do pracovního procesu, stejně jako jejich předchozí příprava na konkrétní pracovní pozici po zavedení učebního oboru s návazností - možnost zapojení se do operačních programů při EU, využití grantové politiky 	<ul style="list-style-type: none"> - měnící se životní styl se sklonem ke konzumnímu chování- prohlubování sociálních rozdílů - očekávaná menší podpora sociální politiky - slábnoucí ekonomická situace - rychle se vyvíjející společnosti si vyžaduje rychlé změny v celkovém pojetí ústavů a jejich rychlejších změnách v koncepcích

6. Shrnutí, náměty na možné zkvalitnění činnosti ústavu

Po zaznamenání výstupů obou analýz (vnitřního i vnějšího prostředí) provedu vyhodnocení spolu s návrhem na další opatření. Tato by měla vycházet z principu eliminace slabých stránek a hrozeb a vyzdvižení silných stránek a příležitostí.

Dále se zaměřím na zhodnocení, zda se mi provedenou prací a aplikovaným výzkumem povedlo najít odpověď na otázku, zda současný systém náhradní péče je vyhovující, je schopen (s ohledem na výsledky získané výzkumem ve VÚ) připravit internované děti na samostatný život po opuštění tohoto zařízení.

6.1. Shrnutí prováděného výzkumu

Jak jsem již uvedla v úvodu své práce počet dětí zařazených do ústavní a ochranné výchovy je skutečně vysoký, je vysoký i v porovnání s okolními státy Evropy. „V České republice žije, podobně jako v jiných evropských zemích, 1 % dětí (kolem 20 000), které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině. Pouze 2 % z této skupiny jsou úplní sirotci, kdežto 98 % jich tedy svou vlastní rodinu má, ale ta se o ně z nejrůznějších důvodů nemůže, nechce nebo neumí starat“ (Matějček, 1999).

Záměrem MŠMT jako zřizovatele výše popisovaných zařízení by měla být snaha o zefektivnění práce celého systému ústící v redukci počtu dětí které mají nařízenou ústavní nebo ochranou výchovu. Je jasné, že MŠMT není jediným orgánem na jehož hlavu padá odpovědnost za takto vysoký počet, vinu je potřeba hledat v širších souvislostech. Tou souvislostí je podle mého názoru již situace předcházející umístění dítěte do náhradní péče. Nerada bych hodnotila práci OSPOD, není to ani mým cílem, ale jsem přesvědčená, že prohloubením činnosti tohoto orgánu by mohlo dojít k částečné redukci počtu případů dětí umístěvaných v náhradní péči. Tento můj argument vychází zejména ze zjištění, že 82% dětí bylo do institucionální péče umístěno z důvodů sociálních (Gjuričová, 2008).

Pro tento zmiňovaný argument hovoří také postup detailně rozebraný na webových stránkách Poradny pro občanství, Občanská a lidská práva (www.diskriminace.cz), kde se hovoří o nutnosti prohloubení práce s rodinou jejíž dítě by mohlo být v budoucnu umístěno mimo tuto rodinu. Je jistě bez diskuse, jaký dopad má pobyt v ústavní péči na dítě samotné. Není mým cílem detailně rozebírat aspekty tohoto kroku. Velice podrobně je celá problematika rozebrána v publikaci Matějček Z. a kol.: Náhradní rodinná péče, Portál, Praha, 1999.

Mým úkolem však je najít odpověď na dostatečnost výkonu, respektive adekvátnost nastaveného systému ústavní výchovy. Z prováděné SWOT analýzy jsem dospěla k závěru, že by bylo vhodné provést několik opatření bezprostředně se týkající činnosti ve VÚ.

6.1.1. Strengths; návrhy na zdůraznění silných stránek

Strengths
<ul style="list-style-type: none">- „teritoriální monopol“- jistota zaměstnání- perspektiva pro zaměstnance - možnost výběru- částečně dané know-how v podobě platných zákonů a vyhlášek- respektování postavení VÚ v rámci školských zařízení- přínos v podobě umožnění chybějícího vzdělání- umožnění častého styku s rodinou, (pokud je zájem z druhé strany)- eliminace rizikových faktorů předcházejících nástupu do ústavu

Výchovný ústav má jako zařízení zřizované státním orgánem možnost nabídnout relativně stabilní zaměstnání v dané lokalitě. Z tohoto předpokladu je nutné vycházet při zajišťování personální obsazenosti ústavu. V době ekonomické tísně se tak podle mého názoru většina těch kteří zvažují zaměstnání se shodným zaměřením ve státní nebo soukromé sféře rozhodne pro sektor státní. Stabilnější prostředí s minimem rychlých změn je pro většinu zaměstnanců výhodou. Stranou samozřejmě zůstává finanční zajištění obsazovaných míst, které je plně v kompetenci vedoucího konkrétního zařízení, ovšem je limitováno finančními prostředky poskytnutými ministerstvem. Další výhodou je z mého pohledu částečně daný směr činnosti jednotlivých zařízení určený zákony a vyhláškami. Jistou benevolenci zde nabízí vnitřní nařízení, řády a organizace, které tak přináší částečnou možnost adaptace na konkrétní podmínky v podobě internovaných dětí, materiálového a personálního zajištění konkrétního zařízení. Nespornou výhodou vycházející i z vyhodnocení dotazníků je možnost poskytnutí chybějícího vzdělání. Dalším zjištěným faktorem hovořícím ve prospěch ústavu je umožnění styku s rodinou v případě zájmu z druhé strany. Jako nejzásadnější se mi jeví eliminace rizikových faktorů předcházejících a způsobujících nástup do ústavu- tento fakt je podle mého názoru nutné v rámci každodenní činnosti v ústavu zmiňovat, apelovat tak na vlastní uvědomění si této nesporné výhody.

6.1.2. Weaknesses; návrhy na potlačení slabých stránek

Weaknesses
<ul style="list-style-type: none"> - materiálové a technické vybavení odvislé zejména od vyčleněných finančních prostředků MŠMT - malé zastoupení vychovatelů mužů – nutnost vytvoření chybějícího pouta - snaha o větší zainteresovanost dívek na pobytu, prohloubení vztahů - absence stabilní a přátelské atmosféry - nutnost vyššího zapojení internovaných do vnitřního dění ústavu - prohloubení a zlepšení přípravy na pobyt v reálném světě(bez podpory)

Jako jednu ze slabin vidím částečnou závislost na finančním zajištění státním orgánem, toto se projeví na materiálovém a technickém vybavení ústavu. Tento fakt také souvisí s možným ztraktivněním a modernizací prostředí. Částečnou pomoc by nabízelo zapojení se do grantové politiky státu nebo státních orgánů

řešících dotační politiku fondů EU. Z personálního hlediska jako jeden z největších problémů vidím malé zastoupení mužů v rámci kolektivu zaměstnanců. Dívky velice často ve svých komentářích uvádí disharmonický až závadový vztah s otcem. Navázání korektního vztahu plného důvěry by podle mého názoru mohlo vyústit v lepší připravenost dívek na civilní život ve kterém je většina dívek ve vztahu k mužům velice naivní, neví jak se má chovat. Je nutné také vytvořit stabilní atmosféru založenou na důvěře a diskusi s možností modelace reálných životních situací. Tím by došlo k vyššímu zapojení dívek do celkového dění v ústavu a jejich lepší integraci a následnému navázání hlubších vztahů.

6.1.3. Opportunities; návrhy na využití příležitostí

Opportunities
<ul style="list-style-type: none"> - případná reforma školství respektující současné problémy - možnost spolupráce s okolními výrobními podniky- zařazení dívek do pracovního procesu, stejně jako jejich předchozí příprava na konkrétní pracovní pozici po zavedení učebního oboru s návazností - možnost zapojení se do operačních programů při EU, využití grantové politiky

Často diskutovaná a zřejmě i připravovaná reforma školství by se měla dotknout diskutovaného problému. Jakási nejednotnost v přístupu řešení vytykávaných problémů je asi největším problémem. Osobně ale předpokládám, že navrhovatelé zapracují do znění zákona všechny relevantní podněty které dostávají od organizací, spolků a odborných sdružení které mají s ústavní výchovou své zkušenosti. Ve vztahu internovaných dívek a jejich života po opuštění ústavu vidím jako jednu z velkých příležitostí možnost navázání užší spolupráce s výrobními podniky v okolí ústavů. Zaměstnáním dívek které by se během pobytu v ústavu dostaly již do kontaktu s konkrétní činností by pro ně bylo velikým přínosem pro budoucí život. Finanční hledisko v oblasti příležitostní nabízí možnost čerpání finančních prostředků z operačních programů fondů EU, fondů rozvoje, grantové politiky. Té by vycházela vstříc případná spolupráce s univerzitami a možnost zapojení studentů do výzkumu, respektive do terénní práce mimo univerzitu.

6.1.4. Threats; návrhy na eliminaci hrozeb

Threats
<ul style="list-style-type: none">- mění se životní styl se sklonem ke konzumnímu chování – prohlubování sociálních rozdílů- očekávaná menší podpora sociální politiky- slábnoucí ekonomická situace- rychle se vyvíjející společnosti si vyžaduje rychlé změny v celkovém pojetí ústavů a jejich rychlejších změnách v koncepcích

Dnešní společnost svým stylem života přispívá u sociálně a finančně slabších rodin k predispozici k sociopatogenním jevům které mohou vyústit v případnou náhradní, resp. ústavní výchovu. Bohužel tomuto faktu nenahrává ani současná ekonomická tíseň. Podle mého jediným možným a účinným řešením by byla reforma sociální politiky která by přinesla lepší podmínky pro právě diskutované rodiny. Jak je bohužel možné zjistit srovnáním ročních statistik trestné činnosti (MVČR, statistika za léta 2006-2008, www.policie.cz) dochází k mírnému nárůstu počtu případů obecné kriminality. Celkový počet mladistvých pachatelů na podílu trestné činnosti však mírně (o cca 2%) klesl.

7. Závěr

V rámci této kapitoly provedu shrnutí závěrů a výsledků celé práce, stejně tak se pokusím nastínit směry dalšího možného vývoje v rámci zkvalitnění náhradní péče.

Výstupem provedené analýzy v podobě předloženého dotazníku a také obecné analýzy vnitřního prostředí ústavu jsem získala soubor faktorů podporujících tvrzení, že výchovný ústav je schopný plnit základní jemu přisouzené funkce. Těmito funkcemi jsou: Prvotní socializace dětí a Emocionálně psychologická stabilizace osobností dospělých (in Kraus, 2001, s. 79). V rámci odpovědí na otázku je možné na základě provedeného výzkumu usuzovat, že k naplnění základních funkcí daných pro výchovný ústav došlo. Dívky jsou v rámci svého

pobytu v ústavu vystavovány sociálním vlivům, ústav jim poskytuje v rámci své činnosti základní hodnotové a výkladové vzorce chování. Je beze sporu, že dívky v rámci svého pobytu ve VÚ přijímají aktivní role při společně prováděných činnostech. Dochází tak k rozvoji jejich osobností a upevnění úvahy o své vlastní osobě. Během vývoje tak dívky přijímají morální normy a hodnoty, dochází k interakci s ostatními dívkami a zejména vychovateli. Tím je jim dán prostor pro stabilizaci jejich osobnosti v rámci společnosti v její aktuální podobě. Námětem k diskusi jsou však body které jsem přehledně shrnula do tabulky SWOT v praktické části této práce. V rámci následných doporučení se zde zaměřuji na vyzdvížení silných stránek a využití příležitostí, stejně jako na potlačení zjištěných slabých stránek a eliminaci hrozeb.

Je nesporným faktem, že v rámci České republiky je v různých zařízeních náhradní péče vedeno, nebo internováno velké množství dětí. Z velké části jsou tyto děti do ústavní péče umisťovány pro ekonomické a sociální problémy rodin z nichž pochází. Jsem přesvědčena o tom, že je možné do určité míry snížit počty dětí jimž je ukládána ústavní nebo ochranná výchova. Včasným zásahem a zodpovědnou prací odpovědných orgánů by mohlo dojít k takovéto redukci.

Je vcelku k zamyšlení, zda je nutné, respektive zda není možné, odpovídající činností umožnit návrat internovaného dítěte zpět do rodiny ještě před dovršením zletilosti, aby tak nebyl nucen strávit v zařízení v podstatě celý svůj mládežnický život.

Výchovný ústav jako zařízení poskytující péči osobám může být účinný jen do té míry, kam až je limitován nařízením v podobě zákonů a vyhlášek. Jestli je v tomto momentě možné zkvalitnit a zjednodušit činnost jednotlivých zařízení, převedením části pravomocí na samotná zařízení, udělejme to. Naši zákonodárci by měli proto velice pozorně naslouchat všem hlasům které jsou dostatečně erudované v dané oblasti a mohou tak napomoci zlepšení současného stavu svým návrhem. Po takových změnách budou jistě následovat i změny v podobě větší podpory při zkvalitňování personální obsazenosti v jednotlivých zařízeních – nezbytné součásti dobře fungujícího systému. Tito lidé pak budou moci nastolit systém který pomůže internovaným dětem lépe zvládat přechod

z ústavní, v podstatě pasivní fáze, do fáze aktivní- samostatného života. Podle mých zjištění je tento přechod největší nástrahou celého procesu výchovy, tak jak jsem ji zde rozpracovala. Jistou možností také skýtá zřízení organizací které by pomohly s pozvolnějším přechodem do reálného života . Tato centra sociální prevence, nebo tzv., domy na půl cesty jsou podle mého názoru dobrým kompenzačním doplňkem do doby, než se podaří nalézt účinnější řešení současné náhradní výchovné péče.

Použitá literatura

GJURIČOVÁ, J., *Analýza efektivity fungování systému péče o ohrožené děti*, Učitel'ské listy I/2009

HLADÍLEK, M., *Rodina a postižené dítě*, OV SPMP, Pelhřimov, 1999

KEŘKOVSKÝ, M., VYKYPĚL, O., *Strategické řízení, teorie pro praxi*, Praha, C.H.Beck, 2002, ISBN 80-7179-578-X

KOŤA, J., a kol., *Děti a mládež v obtížných životních situacích*, Themis, 2004, ISBN 80-7312-038-0

KRAUS, B. a kol., *Člověk – Prostředí – Výchova*, Paido, Brno, 2001, ISBN 80-7315-004-2

NOVOTNÁ, E., *Lokální ankety*, Nakladatelství VŠE, Jindřichův Hradec, 2004, ISBN 80-245-0829-X

MATĚJČEK, Z., a kol., *Náhradní rodinná péče*, Portál, Praha, 1999

Parlamentní zpravodaj, IX/2008, Ústav zdravotnických informací a statistiky

Statistická ročenka MŠMT, závěry platné pro rok 2000

Vnitřní řád, interní materiály VÚ Černovice

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a v preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 359/99 Sb., o sociálně právní ochraně dětí

Veřejný ochránce práv , spisová značka 3561/2007, stanoviska

www.diskriminace.cz

www.policie.cz

Přílohy

Dotazník

Tento dotazník bude sloužit pouze pro potřebu vypracování bakalářské práce.

Dotazník je plně anonymní.

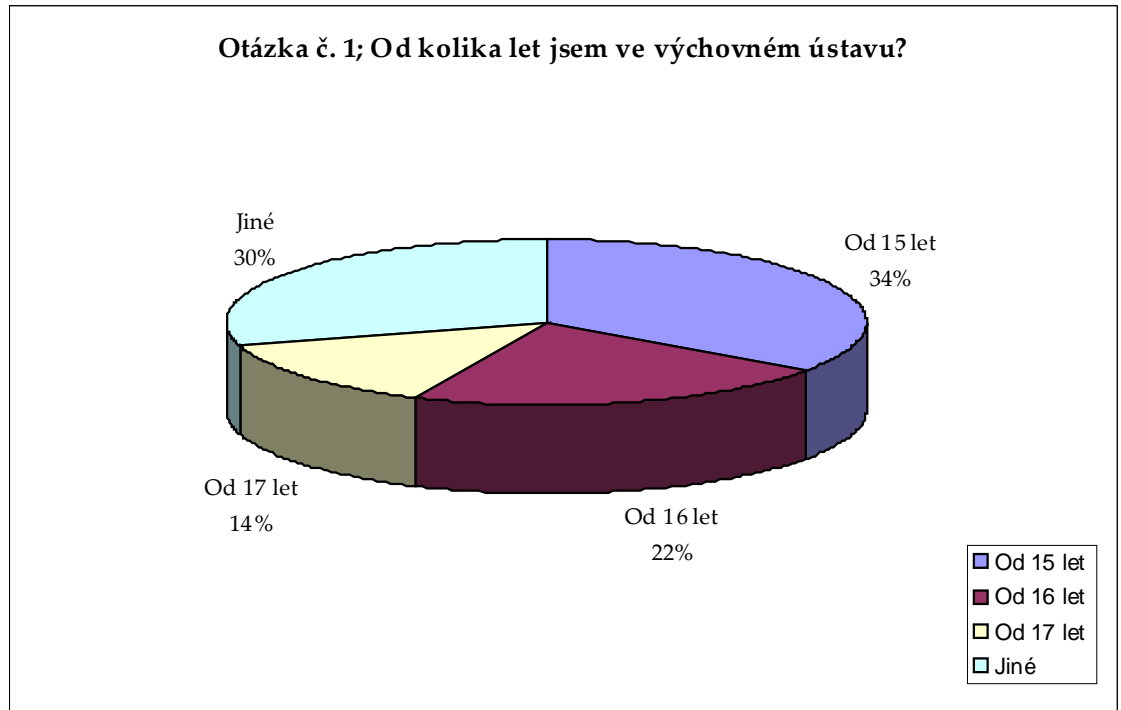
1. Od jakého věku jsem ve výchovném ústavu?
 - a) od 15 let
 - b) od 16 let
 - c) od 17 let
2. Proč jsem se do výchovného ústavu dostala?
3. Pocházím z úplné rodiny?
 - a) ano
 - b) ne
4. Jak se mi ve výchovném ústavu líbí?
 - a) líbí
 - b) nelíbí
 - c) nevím
5. Co mi pobyt ve výchovném ústavu přináší?
 - a) sebejistotu
 - b) chuť do života
 - c) vzdělání, vystudování
 - d) nic
6. Jak často se setkávám se svojí rodinou?
 - a) jednou za měsíc
 - b) vícekrát za měsíc
 - c) vůbec
7. Chybí mi rodina? Pokud ano, v čem?
8. Jaké jsou vztahy ve výchovném ústavu mezi dívkami, mezi dívkami a pedagogickými pracovníky?
9. Co mi ve výchovném ústavu chybí?
10. Je možné něco zlepšit, upravit ke zkvalitnění pobytu ve výchovném ústavu?

11. Jaké budu mít vzpomínky na výchovný ústav po jeho opuštění?
12. Co mi dělá největší problémy, s čím jsem měla největší problém při nástupu do výchovného ústavu?
13. Jsem schopná bez pomoci pedagogických pracovníků žít běžný život (hospodařit s vlastními finančními prostředky, starat se o rodinu, najít si práci)?
14. Z čeho mám největší obavu po opuštění ústavu?

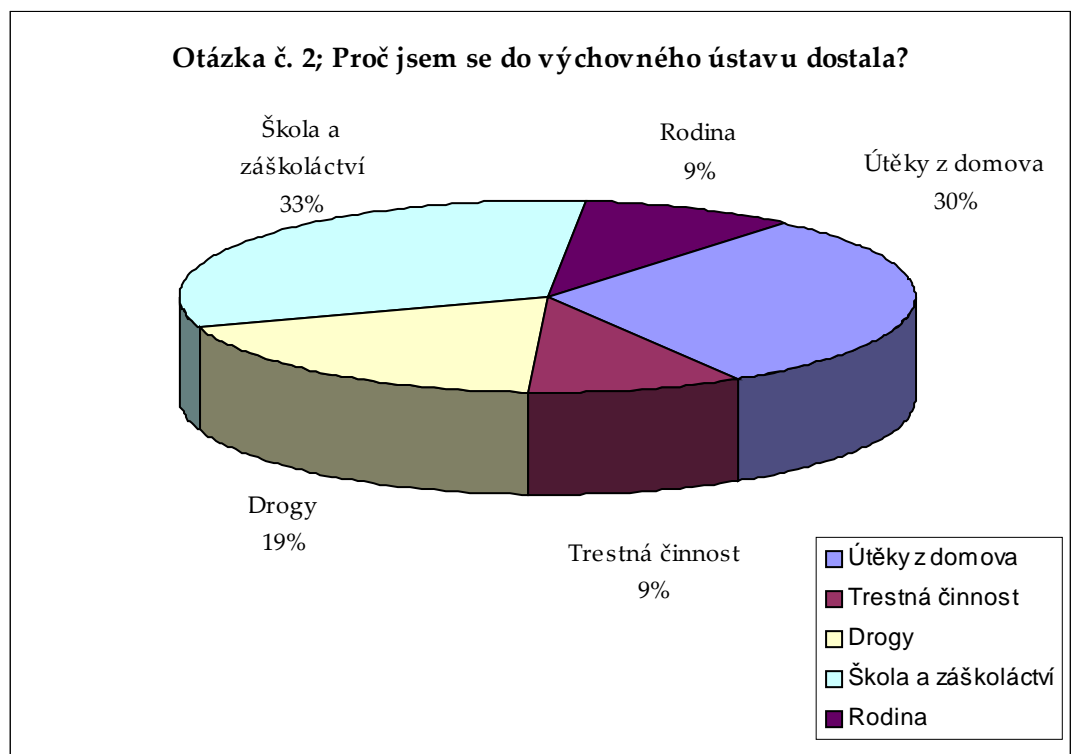
Děkuji za vaši pomoc a váš čas věnovaný vyplnění tohoto dotazníku.

Grafy

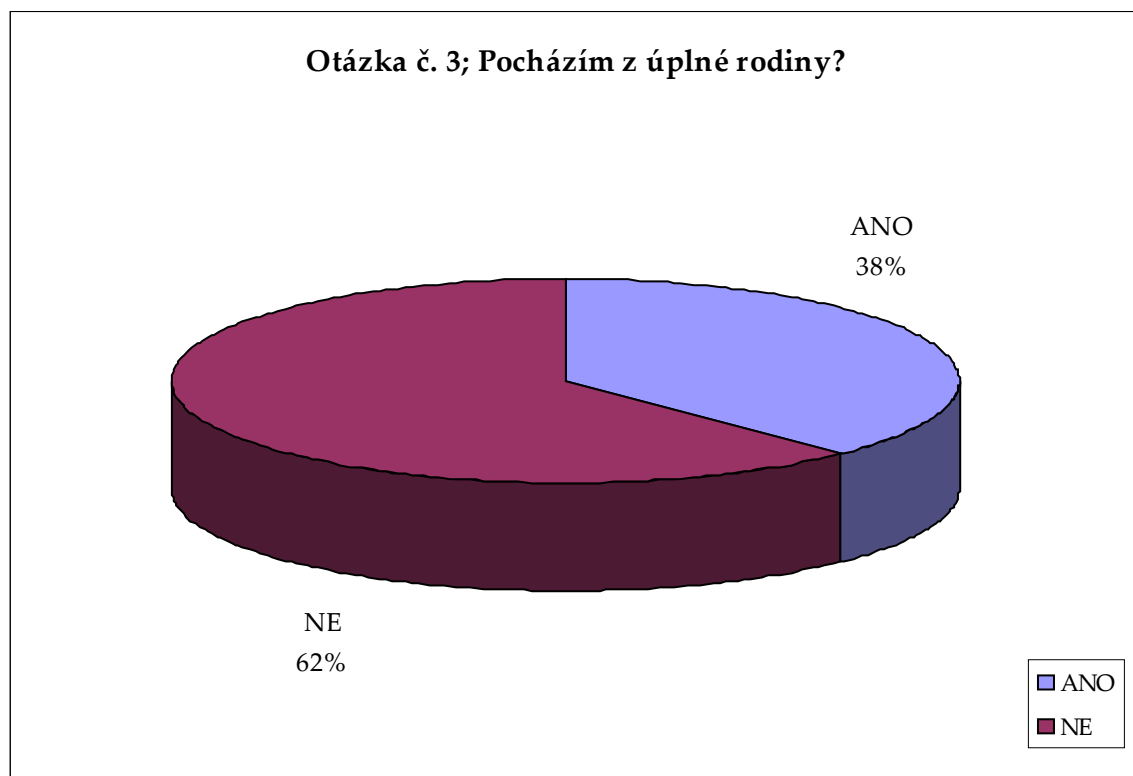
Graf č. 1

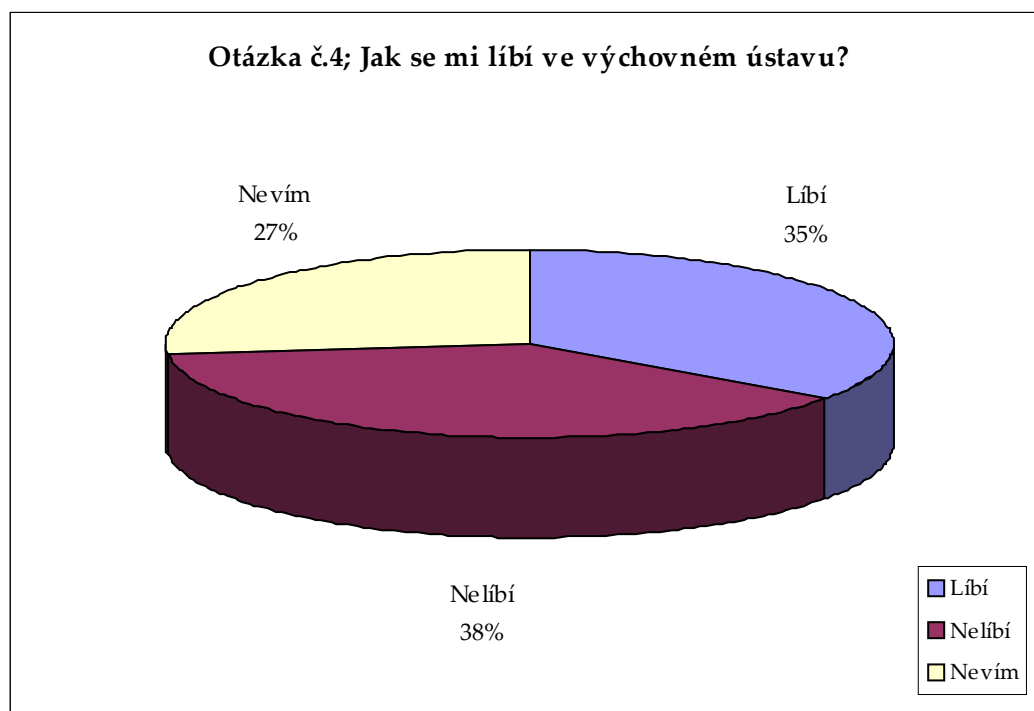
Graf č. 2

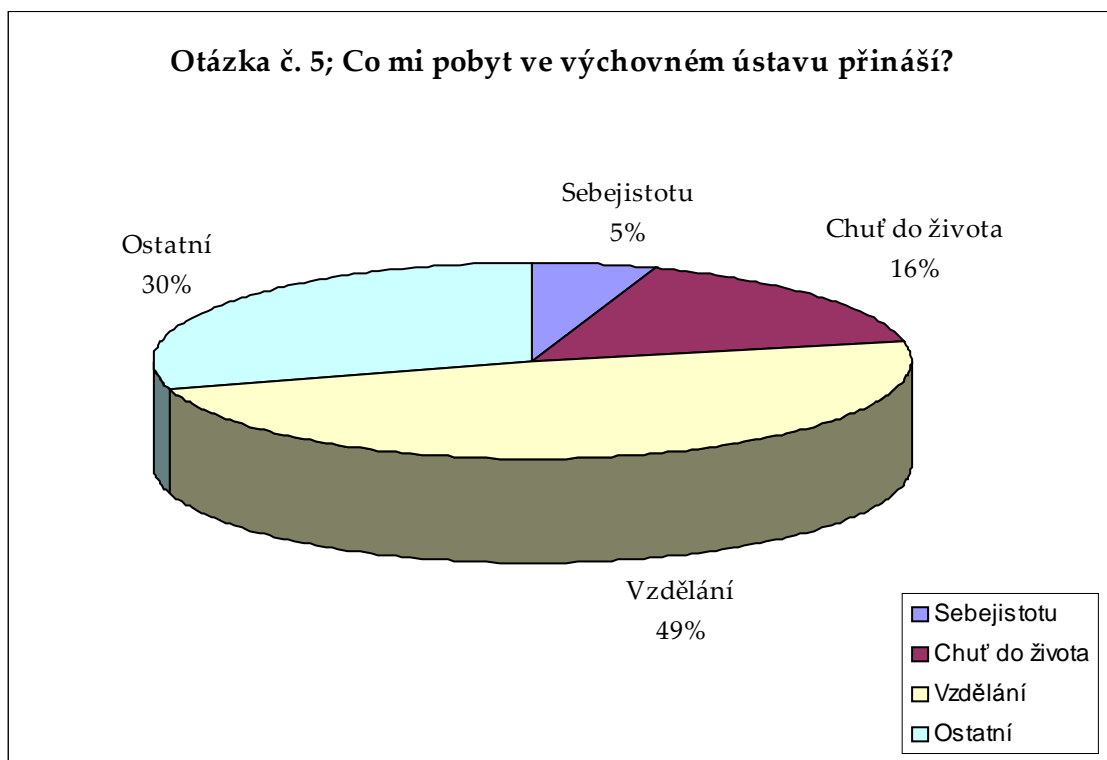
Graf č. 3

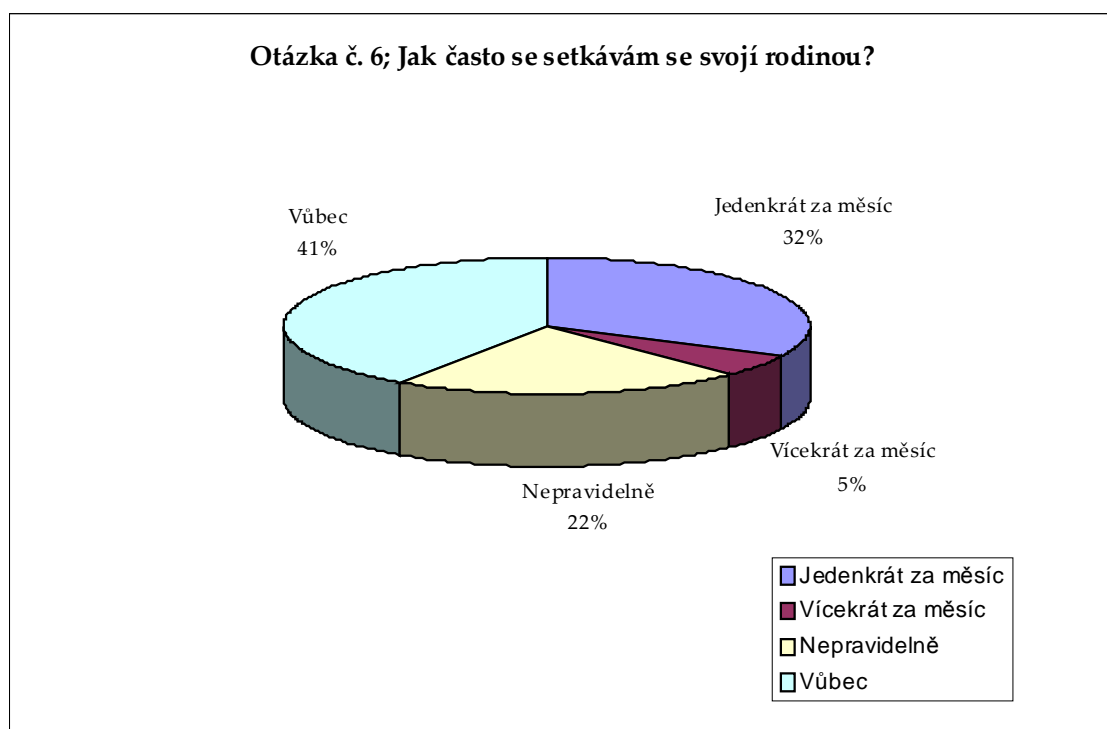
Graf č. 4

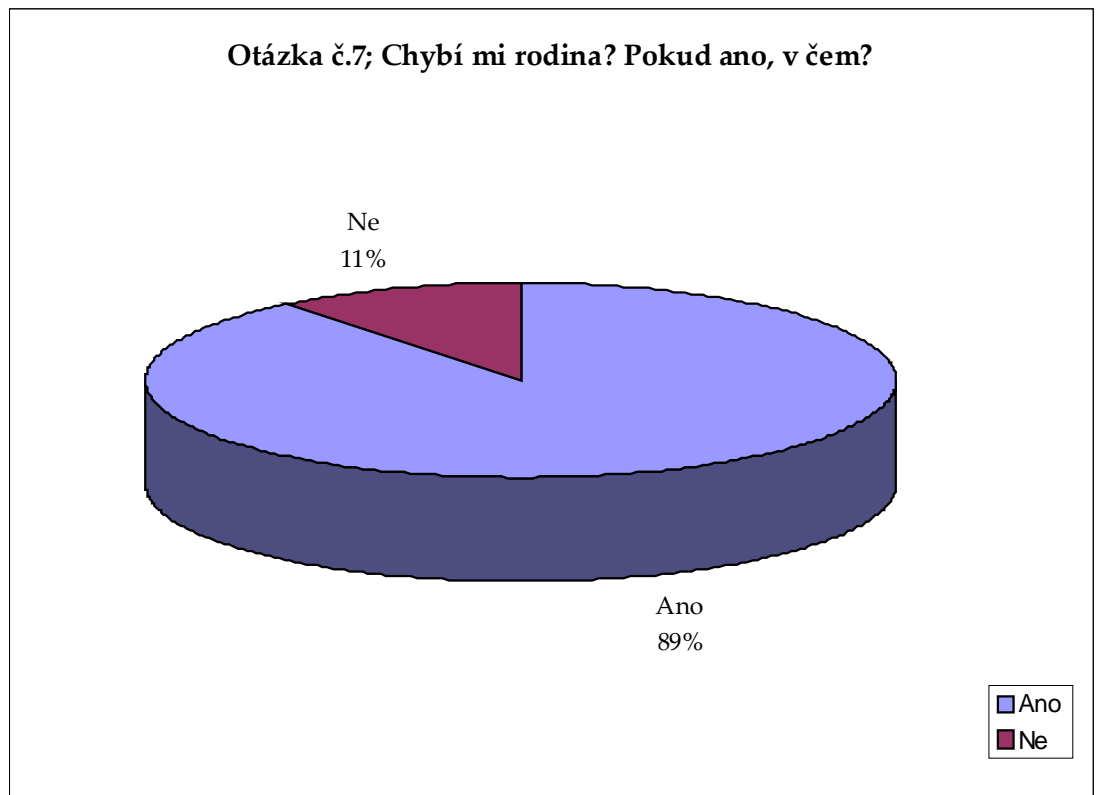
Graf č. 5

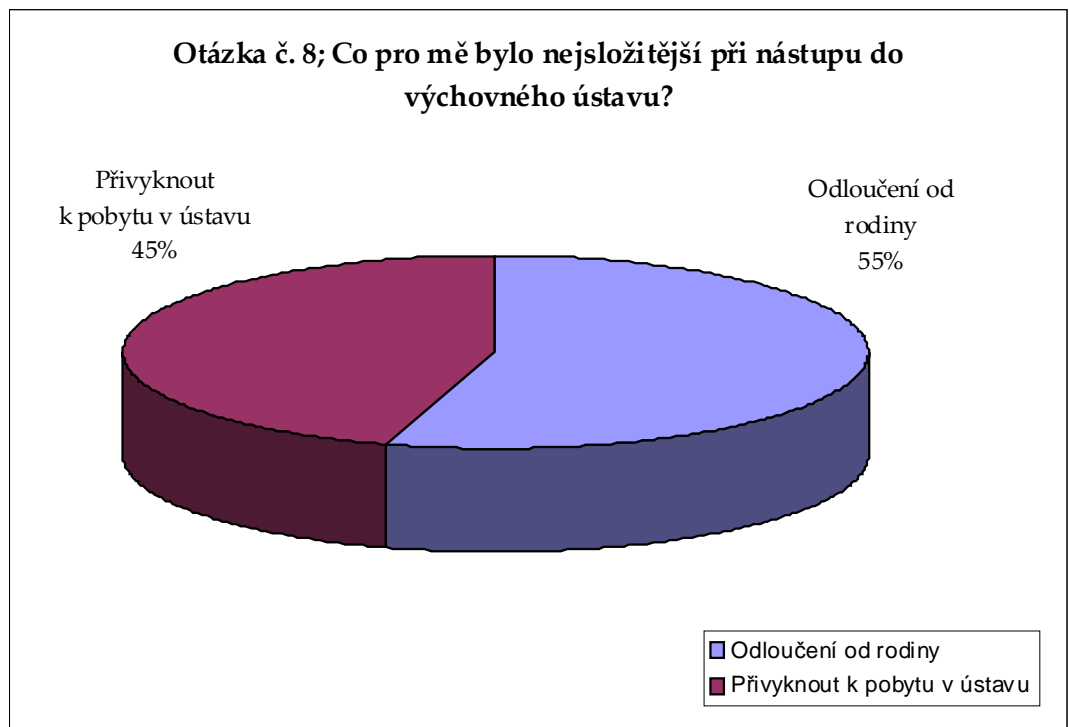
Graf č. 6

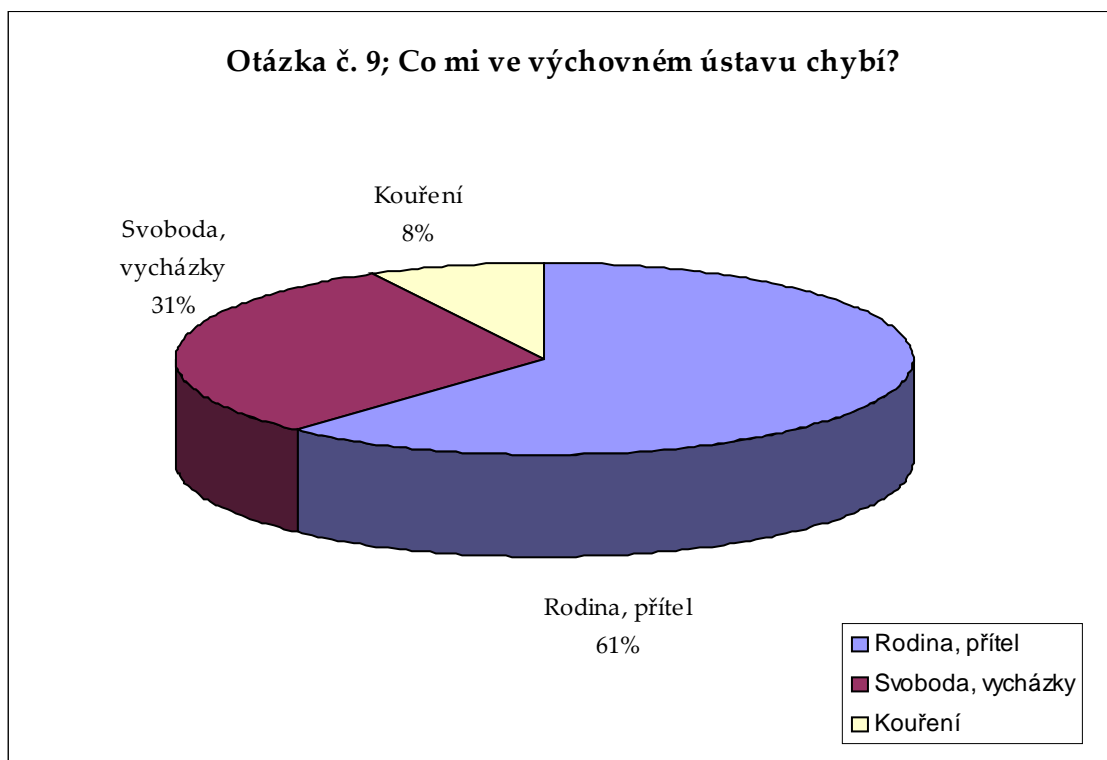
Graf č. 7

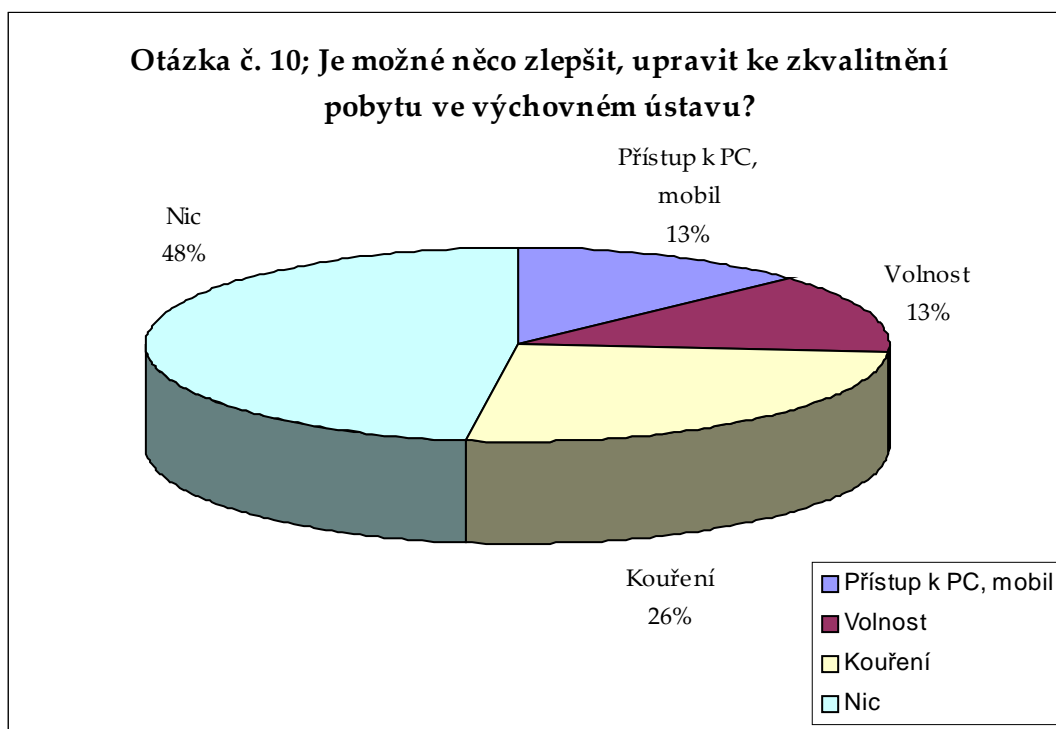
Graf č. 8

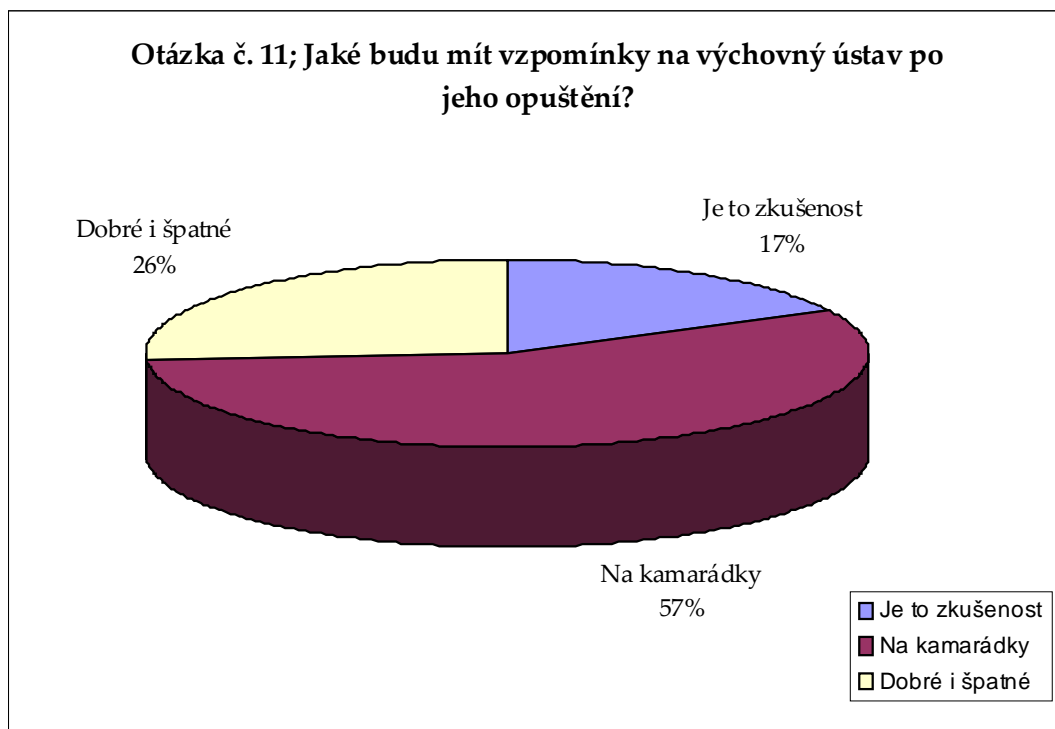
Graf č. 9

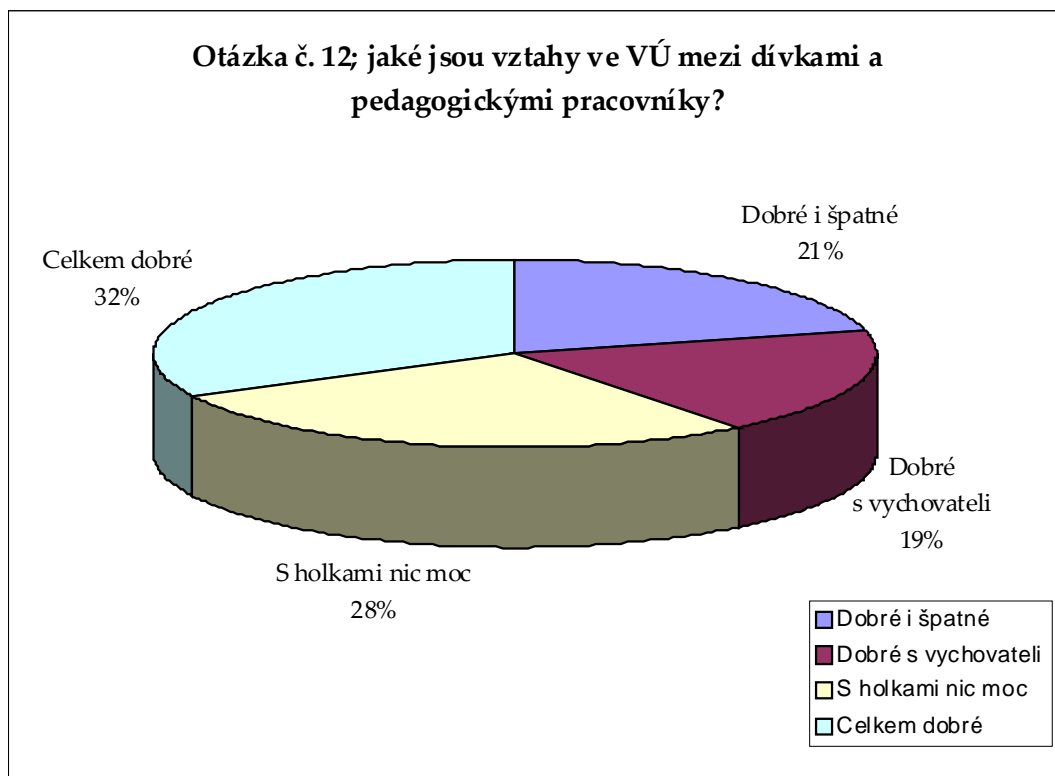
Graf č. 10

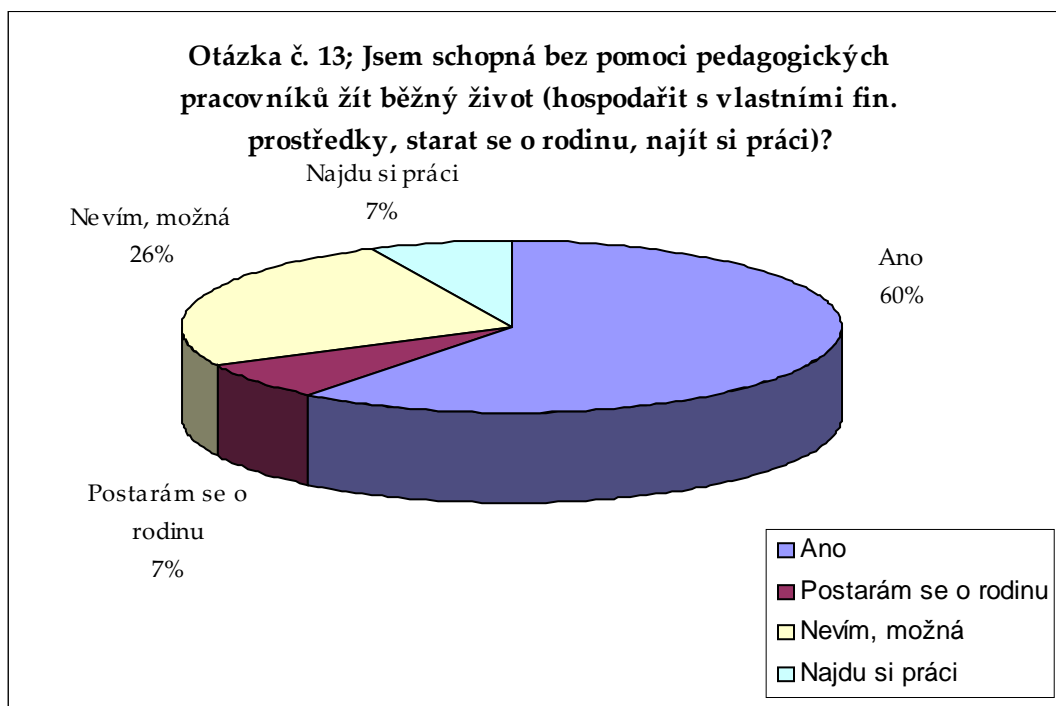
Graf č. 11

Graf č. 12

Graf č. 13

Graf č. 14

